

Een theoloog als herverdelers

Sinds de vakbeweging ernst maakt met het streven naar inkomensherverdeling, verlopen de loononderhandelingen zeer moeilijk. Het mislukte overleg over een centraal akkoord bewijst dit. Inkomensherverdeling is gericht op het bereiken van een rechtvaardige personele inkomensverdeling. Hoe die verdeling eruit ziet, kan niemand zeggen. Het is slechts mogelijk naar een verdeling te streven die rechtvaardiger is dan de huidige. Zelfs dit is moeilijk. Groepen die door een herverdelingspolitiek er (relatief) op achteruitgaan, kunnen met behulp van geklaag zo de aandacht op zich vestigen, dat de bereikte verdeling onrechtvaardiger lijkt. Daar komt nog bij dat er geen onbetwistbare maatstaf bestaat om de personele inkomensverdeling te meten, terwijl wij ons vaak moeten bedienen van verouderde statistieken.

Omdat de rechtvaardige inkomensverdeling moeilijk is te kwantificeren, bestaat het gevaar dat men nooit tevreden zal geraken, waardoor men steeds ingrijpender herverdelingsinstrumenten gaat gebruiken. Vijftien jaar geleden bestempelde de vakbeweging het geven van loonsverhogingen in centen in plaats van in procenten nog als onzin. Thans wordt dit een veel gebruikt instrument. De werknemers zijn nu zelfs zover dat zij de prijscompensatie als instrument willen gebruiken. Hierdoor hebben zij belang bij veel inflatie!

Het gebrek aan overeenstemming over een rechtvaardige inkomensverdeling is m.i. voor een groot deel te wijten aan het feit dat het bedrijfsleven te weinig de inkomens analyseert. Herverdelen lijkt nog te veel op een pakken wat je pakken kunt. Een man die het nut van een dergelijke analyse duidelijk inziet, is Prof. Dr. P. J. Roscam Abbing, hoogleraar aan de Faculteit der Godgeleerdheid te Groningen. Zijn begin dit jaar verschenen boek *Ethiek van de inkomensverdeling* is hiervan een duidelijk bewijs 1).

In dit boek wil Prof. Roscam Abbing een ethisch en logisch juiste benadering geven van tal van maatschappelijke en economische vraagstukken, met name van de personele inkomensverdeling. Zijn humanistisch, richtinggevend uitgangspunt is de uit het Christendom voortkomende idee van de naastenliefde. Roscam Abbing beschrijft als het ware een ethisch economisch stelsel. Het gebruik van het begrip personele inkomensverdeling roept dan ook verwarring op omdat Roscam Abbing onder inkomen veel meer verstaat dan de vakbondsmen die streeft naar een rechtvaardige personele inkomensverdeling.

Prof. Roscam Abbing verstaat onder inkomen ontvangen, vrijheid en verantwoordelijkheid, d.w.z. alles wat een bijdrage levert tot de welvaart in de ruimste zin. Dit blijkt als hij de inkomensbestanddelen analyseert. Onder ontvangsten rekent hij: loon en winst uit arbeid, profijt en winst uit bezit, schenkingen, collectieve overheidsvoederen en -diensten, weldaden van de omgeving, psychisch loon uit arbeid en uit bezit en persoonlijk geluk. Onder vrijheid verstaat hij de vrijheid van (bijv. van knechting) en niet vanwege of tot. Verantwoordelijkheid, dat zijns inziens het meest eigene en specifieke van het menszijn is, moet worden gewaardeerd. In de huidige maatschappij ziet men daarentegen verantwoordelijkheid veelal als iets negatiefs — hoewel men het graag bezit —, dat redelijk moet worden beloond.

Om de rechtvaardigheid van de diverse inkomensbegrippen te analyseren gebruikt Prof. Roscam Abbing twee hoofdvooronderstellingen en drie sub-vooronderstellingen. De hoofdvooronderstellingen zijn: 1. de ethische instelling van de mensen is ideaal; 2. de ordening van het maatschappelijk leven is ideaal. De sub-vooronderstellingen zijn: 1. allen verrichten hetzelfde gelijkelijk gewaardeerde werk; 2. allen hebben gelijke behoeften en gelijke behoeftenebevrediging; 3. allen hebben dezelfde bekwaamheden. Die sub-vooronderstellingen houden in dat alle mensen gelijk zijn en dus een gelijk inkomen verdienen.

De mensen zijn echter niet gelijk. Vandaar dat Prof. Roscam Abbing één voor één zijn sub-vooronderstellingen laat vallen. Op deze wijze is gemakkelijk de rechtvaardige inkomensverdeling te bepalen. Vervalt bijv. de eerste sub-vooronderstelling en blijven de overige bestaan, dan zal niemand bezwaar maken tegen een ongelijke beloning op grond van ongelijk werk. Roscam Abbing concludeert hieruit dat erfelijke aanleg, milieu, opvoeding, begunstiging, ervaring en geoefendheid geen ongelijke verdeling rechtvaardigen. Het inkomen mag zijns inziens wel fluctueren naar inspanning, bezwarende omstandigheden en behoeften.

Vervolgens laat Prof. Roscam Abbing de hoofdvooronderstellingen vallen, zodat hij rekening kan houden met 1. egoïsme van de mens en 2. een gebrekkige economische orde. Hierna kan hij praktische (zij het niet altijd exacte) richtlijnen geven. Egoïstisch gedrag moet bijv. vruchtbaar worden gemaakt of worden afgeremd. Dit kan door middel van ruil, samenwerking, arbeidslust, behoefte aan liefhebben, profijt voor anderen, moreel en wetten. Deze middelen kunnen pas worden toegepast nadat aanvaardbare en onaanvaardbare behoeften zijn vastgesteld.

Prof. Roscam Abbing maakt duidelijk dat een communistische economische orde beter is voor het bereiken van een ethisch rechtvaardige inkomensverdeling dan een liberale. Hij verstaat onder communisme echter iets anders dan er in de politiek vaak onder wordt verstaan. Iemand die het boek oppervlakkig leest, bestempelt Roscam Abbing hierdoor gemakkelijk als communist. De door Roscam Abbing geformuleerde inkomenspolitieke doelstellingen behoeven evenwel niet in strijd te zijn met die van liberalen.

Prof. Roscam Abbing schreef een abstract boek, waarin de westerse economische orde bekwaam is geanalyseerd. Hij maakt daardoor duidelijk dat bepaalde elementen uit die orde, zoals egoïsme, prijsmechanisme en prestatiebeginsel een ethisch juiste inkomensverdeling in de weg staan. We moeten evenwel realist genoeg zijn om te beseffen dat wij in die orde zullen blijven leven.

Ethiek van de inkomensverdeling is een te dik en daardoor soms langdradig boek. Het is ook een nuttig boek, waarvoor ZWO terecht subsidie verleende. Iedereen die een mening heeft over de inkomensverdeling of zich hierover een mening wil vormen, behoort dit boek te lezen.

L. Hoffman

1) Prof. Dr. P. J. Roscam Abbing, *Ethiek van de inkomensverdeling*, Kluwer BV, Deventer, 1973, 547 blz., f. 65.

Inhoud

<i>Drs. L. Hoffman:</i>	
Een theoloog als herverdelers	1005
Column	
Over noodzakelijke samenhangen: het centraal akkoord, door Drs. W. Siddré	1007
<i>Mr. H. Versloot:</i>	
Overgang naar een nieuw energietijdperk	1008
<i>Drs. J. J. van der Lee:</i>	
De ontwikkeling van de beroepsbevolking in Nederland op middellange termijn	1010
<i>Dr. M. C. Tideman:</i>	
Het vakantiepatroon in Europa	1013
Fisconomie	
Huurwaarde eigen huis, door Drs. D. A. Albregtse	1014
Mededeling	1018
Notitie	
De druk van de inkomstenbelasting, door K. T. Bruyn	1019
Maatschappijspiegel	
Wetenschap en democratie, door Dr. A. Peper	1020
Boekennieuws	
Dr. R. Dolman: Het vervolg van Bretton woods, door Dr. R. L. Haan	1021

De administratie van ESB verzoekt leden en abonnees dringend géén betalingen voor 1974 te doen alvorens daarvoor een acceptgirokaart is ontvangen.

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Redactie-medewerker: W. D. Franckena.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 78,00 per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f 46,80 (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekeningno. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f 2,50 (incl. 4% BTW en portokosten). Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekeningno. 8408 t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar.

Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertenties: B.V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Over noodzakelijke samenhangen: het centraal akkoord

Over het centraal akkoord is reeds zo veel geschreven dat een outsider nauwelijks op de hoogte kan zijn van alle pennevruchten. Deze column bevat geen uitgebalanceerde samenvatting van alle standpunten. Hij beoogt aan te geven waarom het niet doorgaan van het centraal akkoord 1974 jammer is. Ook zou ik wel durven volhouden dat centrale afspraken op een andere leest geschoeid moeten worden dan nu het geval is.

Wat is een centraal akkoord? Een centraal akkoord is — in de woorden van Dr. Zijlstra — „een raamwerk, een open calculatieschema dat beknopt en helder de noodzakelijke samenhang tussen enkele nationaal-economische grootheden weergeeft” 1). Gedurende de afgelopen weken werd onderhandeld over de verdeling van de verwachte toeneming van het volume van het nationale inkomen. Welke noodzakelijke samenhangen spelen een rol? De onderhandelingen spitsen zich toe op de volgende: de concurrentiepositie ten opzichte van het buitenland wordt bij een gegeven verwachte groei van de arbeidsproductiviteit bepaald door de loonsomstijging. Immers, deze twee variabelen bepalen de arbeidskosten per eenheid produkt. De loonsomstijging bepaalt samen met de (verwachte) prijsstijging de toeneming van het reële bruto loon. Het reële bruto loon en de arbeidsproductiviteit bepalen de arbeidsinkomensquote, m.a.w. de verdeling over loon- en winstinkomens. Tenslotte volgt het reële beschikbare inkomen van werknemers uit het verschil tussen het bruto reële loon en de lasten daarop, t.w. de belastingen en de premies.

Het reële vrij beschikbare inkomen is waarschijnlijk de meest markante figuur in het centraal akkoord. Uiteraard niet ten onrechte. Het is de kernvariabele die voor zeer velen in grote lijnen vastlegt in welke mate zij individueel over consumptiegoederen kunnen beschikken.

Gelijktijdig met het reële vrij beschikbare inkomen worden de ontvangsten voor de overheid en de arbeidsinkomensquote bepaald. De arbeidsinkomensquote beïnvloedt het macro-rendement en daarmee in sterke mate het niveau van onze investeringen. Het verschil tussen het bruto reële loon en het reël vrij beschikbare inkomen bestaat uit premies en belastingen. Deze ontvangsten van de overheid bepalen en worden bepaald door de mate waarin de overheid beslag legt, respectievelijk wil leggen op de middelen om daarmee de collectieve voorzieningen te financieren. Tot zover het middel van het centraal akkoord.

Waarom is de mislukking jammer? Het centraal akkoord beoogt een expliciete verdeling vooraf te geven van de groei van de schaarse middelen over bedrijven, gezinnen en overheid. Deze verdeling vooraf is gewenst omdat er gekozen moet worden: wij leven niet in een „bliss”-situatie. Bovendien voorkomt een centraal akkoord, vanwege de daarmee gepaard gaande coördinatie, wildgroei van één of meer van de genoemde variabelen.

Het centraal akkoord geeft aan de noodzakelijke relaties in onze gehele economie een kwantitatieve inhoud. Voor een evenwichtige ontwikkeling van onze economie moet daarom de kring van participanten zo groot mogelijk zijn. De huidige kring dient uitgebreid te worden met tenminste vertegenwoordigers van vrije beroepen, van consumenten en met vertegenwoordigers van grondspeculanten. Het akkoord krijgt daarmee meer „body”. Een centraal akkoord legt extra restricties op aan het handelen van bedrijven en gezinnen. Dit handelen van bedrijven en gezinnen is voor een belangrijk gedeelte gebaseerd op maximalisatiegedrag. Bij wijze van typering: bedrijven maximaleren winsten, gezinshuishoudingen maximaleren nut. Momenteel zijn waarschijnlijk de nevenvoorwaarden waaronder

gemaximeerd wordt te broos. Deze nevenvoorwaarden, voor zover voortvloeiend uit een centraal akkoord, hebben te weinig gezag en zij leggen daarom slechts weke randvoorwaarden op aan dit gedrag van bedrijven en gezinnen. Een op bredere basis geschoeid akkoord is waarschijnlijk beter bestand tegen de krachten die voortvloeien uit maximalisatiegedrag. Wanneer meer partijen deelgenomen hebben aan het tot stand komen van een sociaal akkoord zullen ook meer partijen zich verplicht voelen om te handelen binnen de restricties die het akkoord aangeeft. Dan kunnen bijvoorbeeld werkgevers het akkoord niet meer afwijzen, omdat het hoger personeel niet heeft mogen meepraten over de totstandkoming van het akkoord.

De werkgevers hebben tenminste twee andere argumenten 2) genoemd om het akkoord 1974 af te wijzen. Het zakelijke argument betreft de hoogte van de minimum vergoeding van f. 160 per procent prijsstijging. Zij wilden meer gespecificeerd zien op welke wijze met de zwakke bedrijfstakken rekening zou worden gehouden. Mijs inziens zou hierover wel degelijk overeenstemming kunnen worden verkregen. Het principiële argument van werkgevers betreft de vergoedingen voor prijsstijgingen om daarmee inkomens te nivelleren. Het prijscompensatie-mechanisme mag volgens de werkgevers niet gebruikt worden voor spreiding van inkomens. Zij vinden fiscale maatregelen eerlijker. Toegegeven moet worden dat op de lange termijn inkomensherverdeling een te belangrijke zaak is om deze over te laten aan het al dan niet aanwezig zijn van forse prijsstijgingen.

W. Sidde

1) Verslag van De Nederlandsche Bank over het jaar 1972, blz. 14.

2) Zie *Algemeen Dagblad*, d.d. 10 november.

Overgang naar een nieuw energietijdperk

MR. H. VERSLOOT*

Vrijwel algemeen worden thans uit het gebeurde met de olie de volgende conclusies aanvaard.

- 1. De restrictie van de olieproductie door het OPEC-statenkartel is blijvend. Onzeker is op welk peil de restrictie uiteindelijk gesteld zal worden, als het - bijkomstige - gebruik als politiek wapen eenmaal zal zijn beëindigd. Onzeker is welke wijzigingen in de produktieomvang, hetzij uitbreidend of inkrimpend, de OPEC-landen daarna nog nuttig kunnen vinden.*
- 2. De inkomstenstroom van de OPEC-landen kan door hen onafhankelijk van inkrimpingen van de produktieomvang gestabiliseerd of vergroot worden; de vraag naar olie is zo weinig prijs-elastisch dat er voorlopig geen gevaar dreigt dat de verkleinde quota onverkocht zouden blijven.*
- 3. Het systeem van vrije, private handel in olie is ten einde. De oliemaatschappijen, eens zo machtig, zijn in elk geval feitelijk gearabiseerd, en zullen waarschijnlijk ook rechte tens in toenemende mate in Arabische handen overgaan. De voorzieningen van Japan en West-Europa met energie is staatszaak geworden, en wel zo mogelijk een nog fundamentele dan de zorg voor defensie.*

Nieuw olietijdperk

Wij beginnen het nieuwe olietijdperk niet geheel onvoorbereid, dankzij de aardgaswinning, maar wel uiterst kwetsbaar. De Rotterdamse haven is berekend op een aanvoer van ruwe olie, die het binnenlandse verbruik daarvan verre overtreft (1972: ca. 130 mln. ton aanvoer, waarvan 60 mln. ton werd doorgevoerd per pijpleiding of overzee). Bovendien echter is onze binnenlandse raffinage-capaciteit voor ongeveer 2/3 werkzaam voor de export van olieproducten. Van ons aardgas dat de binnenlandse energiebehoefte voor 90% zou kunnen dekken, exporteren wij 2/5 deel. Ruim 20% van onze binnenlandse energiebehoefte ontstaat door verliezen bij het omzetten van energiedragers in andere energiedragers, met name in elektriciteit.

Uiterst belangrijk is dat onze industrie nog slechts voor een klein deel (14,3%) haar energiebehoefte uit olie dekt (21,1 biljoen kilocalorieën op een energietotaal van 147,9).

Onze energiebalans over 1972 is weergegeven in bijgaande tabel, waarbij slechts dient te worden opgemerkt, dat de splitsing van het mutatieverlies van olieraffinaderijen (124,5 biljoen kilocalorieën) over export en binnenland is berekend door het totale binnenlandse verbruik oliederivaten te stellen op 169,0 biljoen kilocalorieën + 1,6 + 100/66,1 x 14,9 en daarover 17,9/82, 1e deel als binnenlands mutatieverlies aan te nemen.

In het systeem van het CBS blijft het binnenlands verbruik van elektriciteit toegerekend aan de oorspronkelijke energiedragers, waaruit de elektriciteit is opgewekt.

Het berekenen van een afhankelijkheidspercentage is niet erg zinvol, omdat een deel van onze nationale economie bestaat uit het ten dienste van het buitenland muteren van

energiedragers (raffineren van aardolie) of doorleveren daarvan (aardgas). Voor het behouden van die positie zijn wij in 1972 voor ruim 64% afhankelijk geweest van import. Als wij afzien van deze handel in energie en de daaraan verbonden deviezen en werkgelegenheid, waren wij in 1972 voor onze interne energiebehoefte van 545,2 biljoen kilocalorieën geheel self-supporting, althans in kilocalorieën. Wij moesten dan alleen de vraag oplossen hoe wij 160 biljoen kilocalorieën de vloeibare vorm geven waaraan in 1972 kennelijk behoefte bestond.

Doelinden van de olieproductiebeperking

De tegen Nederland gerichte totale Arabische boycot dient te worden onderscheiden van de algemene beperking in de olieproductie. Het is onwaarschijnlijk dat het aangegeven politieke doel van deze boycot — strafsanctie voor een onwelgevallig Nederlands beleid inzake Israël — haar geheel motiveert. Een drietal mogelijke nevendoelelen lijken belangrijker:

- psychologische introductie van de nieuwe machtspositie van het OPEC-kartel (een olie-boycot was tot op heden ofwel een oorlogsdaad ofwel een daad van internationale rechtspleging);
- ontwrichting van het logistieke systeem der internationale oliemaatschappijen en van de in Nederland daarvoor aanwezige infrastructuur;
- mede daardoor het bij voorbaat wegnemen van eventuele Nederlandse tegenstand tegen een Frans-geïnspireerde Europese energiepolitiek. Deze immers zal nauwe coöperatie zoeken met de Arabische OPEC-landen en gericht zijn tegen de Amerikaans-Engels-Nederlandse internationals.

Zowel de Franse zeehavenpolitiek als het eigen Franse beleid in energiewinning en in Arabische zaken versterkt deze veronderstellingen over het achter de uitgesproken bedoelingen liggende nut van de speciale anti-Nederlandse boycot.

Val van de internationale olie-maatschappijen

De val van de internationale oliemaatschappijen zullen wij als een feit moeten beschouwen, rechtstreeks samenhangend met de patstelling tussen het Oost- en Westblok en met de vorming van een de produktie beheersend statenblok. Of het behoud van het door de oliemaatschappijen onderhouden logistieke systeem van aanvoerspreiding verdere waarde heeft voor ons hangt af van de resterende rol van Arabische olie als energiedrager. Alleen in zoverre is het voor ons in

* De auteur is lid van de Eerste Kamer der Staten Generaal voor de PvdA.

Nederland van belang aangesloten te blijven bij een dan toch Arabisch-Frans gedomineerd distributiesysteem.

Om deze situatie te analyseren moeten wij ervan uitgaan dat de Rotterdamse aanvoer- en raffinagefunctie behalve voor onze directe omgeving verloren is. Hoe behouden wij voor het overige onze energie- en grondstoffenvoorziening in voldoende mate om niet tot armoede te vervallen en een nieuwe toekomst op te bouwen?

Stel dat wij 20% van onze totale olie-import uit niet-OPEC landen kunnen blijven betrekken; dat zou 200×10^{12} kilocalorieën op basis 1972 kunnen opleveren, te zamen met 20 eenheden eigen olieproductie, minus ca. 50 eenheden voor scheepsbunkering, blijft 170 eenheden voor binnenlands gebruik in plaats van ca. 230 eenheden in 1972. Een gat in deze orde van grootte zou gedekt kunnen worden door een hogere productie van aardgas en omzetting van het meerdere in bijvoorbeeld methanol als vloeibare energiedrager. Het kan ook gedekt worden door spoedige ontwikkeling van een aardgasbrandstofcel, die ons kan bevrijden van het lage rendement van de omzetting van olie of aardgas in elektriciteit, waaraan wij in 1972 ruim 70 eenheden verloren.

Tenslotte kan het gedekt worden door vervanging van de elektriciteitsproductie uit fossiele energiedragers door kernsplitting, waardoor op basis van 1972 maximaal 100 eenheden gas en olie voor ander gebruik zouden vrijkomen. Een dergelijk proces zou echter vele jaren in beslag nemen en ons over nog veel meer jaren naweeën bezorgen. Het komt dus (anders dan ik in *NRC Handelsblad* van 4 en 6 november jl. veronderstelde) zeker niet als maatregel op korte termijn in aanmerking.

Beperking in het consumptieve gebruik van energie is tijdelijk mogelijk, maar heeft een zeer gering effect. Het totale wegverkeer gebruikte in 1972 ca. 60 eenheden benzine en dieselolie, waarnaast 110 eenheden stookolie en petroleum staan. In de consumptieve sfeer ligt hiervan maximaal 25 eenheden benzine en 45 eenheden stookolie. Het elektriciteitsverbruik in de gezinnen omvatte 9 eenheden, staande voor ca. 30 eenheden fossiele energiedragers. Een allround bezuiniging op dit gebruik van 15% op basis 1972 — en dat is vrij fors — levert ca. 15 eenheden op bij een gat van 60. Bij dit alles is dan verondersteld:

- dat de olie-boycot volledig tegen Nederland blijft gehandhaafd;
- dat vanuit de EG-landen geen enkel soelaas wordt geboden, tenzij volledig op (veronderstelde) Franse termen;
- dat wij trachten onze aardgasexport niettemin te handhaven.

Indien de beide eerste veronderstellingen waar zouden blijken, behoeft de derde echter niet volledig gehandhaafd te worden. In dat geval is halvering van de export en omzetting in methanol afdoende om de grondslag te leggen voor ons voortbestaan.

Staatszaak

De geanalyseerde situatie is een uiterst extreme, zij het helaas niet meer een ondenkbare. De voor die situatie aangeduide oplossingen zijn ofwel gebaseerd op aardgas, ofwel op kernenergie, en dus beide tijdelijk, en de laatste vooral gevaarlijk en evenmin onafhankelijk als energievoorziening gebaseerd op olie. Het blijft dus noodzakelijk de ontwikkeling ter hand te nemen van andere energiestromen: zonlicht, wind- en waterenergie, zo mogelijk ook kernfusie.

Nu de energievoorziening staatszaak is geworden, is energie-ontwikkeling dat des te meer, vooral ook omdat tijdens bepaalde fasen, met name die van de overgang van research naar technische toepassing, het ontwikkelingsproces uiterst kwetsbaar is voor manipulaties met de prijs van door de nieuwe ontwikkeling bedreigde energiedragers.

Samenwerking met andere staten is uiteraard zeer wenselijk. Nu het twijfelachtig is of Frankrijk niet ook op het punt van energiebeleid de EG wil benutten voor zijn eigen concep-

Energiebalans Nederland 1972

(samengevat uit CBS, *De Nederlandse energiehuishouding*, no. 4, 1972) in biljoenen kilocalorieën.

	Kolen	Gas	Olie	Kern-energie	Totaal
productie	19,7	491,5	16,4	0,3	527,9
invoer	28,8	—	975,1	—	1003,9
verbruikte voorraad	3,4	+ 0,7	28,4	—	31,1
totaal beschikbaar	51,9	490,8	1019,9	0,3	1562,9
niet voor binnenland:					
export	+ 21,1	+ 204,3	+ 594,7	—	+ 820,1
bunkering	—	—	+ 115,2	—	+ 115,2
mutatieverlies export	—	—	+ 82,4	—	+ 82,4
raffinage prod.	—	—	+ 82,4	—	+ 82,4
.....	+ 21,1	+ 204,3	+ 792,3	—	+ 1017,7
beschikbaar voor binnenland:	30,8	286,5	227,6	0,3	545,2
mutatieverliezen energiebedr.:					
elektr. productie (66,1%)	+ 4,3	+ 51,9	+ 14,9	—	+ 71,1
raff. prod. binnenland (17,9%)	—	+ 0,5	+ 42,1	—	+ 42,6
overige energie bedr.	+ 3,8	+ 6,0	+ 1,6	—	+ 11,4
.....	+ 8,1	+ 58,4	+ 58,6	—	+ 125,1
verbruik binnenland waarvan:	22,7	228,1	169,0	0,3	420,1
industrie, overheid, agrar.	20,1	155,3	62,2	0,3	237,9
huishoudingen	2,6	72,8	46,5	—	121,9
vervoer	—	—	60,4	—	60,4
hiervan in de vorm van elektriciteit					
industrie, overheid, agrar.	(1,5)	(19,0)	(5,5)	0,3	26,3
huishoudingen	(0,5)	(6,3)	(1,8)	—	8,6
vervoer	—	—	(0,8)	—	0,8
.....	(2,0)	(25,3)	(8,1)	0,3	35,7

ties, zou wellicht samenwerking met de Noordzee-staten denkbaar zijn, waarbij Nederland een initiatiefnemende, althans verkennende rol kan vervullen. Samenwerking met oliemaatschappijen als dragers van technische know-how is evenzeer wenselijk, maar gegeven hun feitelijke en straks wellicht ook juridische Arabisering zal die samenwerking zeker geen regeringsminderheid toelaten, liefst een 51% meerderheid. De oliemaatschappijen hebben er alle belang bij zijwegen te openen en open te houden, maar het mag niet mogelijk zijn langs die zijwegen binnen te sluipen.

Tenslotte: het OPEC-kartel is, evenmin als Frans-Arabisch samenwerking, niet steeds volledig stabiel en eensgezind. Het zal van belang zijn een zodanig beleid te voeren, dat eventuele meningsverschillen geaccentueerd worden. Dat is stellig het geval als ons beleid er met kans op succes op kan worden gericht, zowel olie als energie-grondstof als de infrastructuur voor raffinage en transport in snel tempo los te laten. Hoe meer de overtuiging gewekt kan worden dat een agressief OPEC-beleid t.a.v. productiebeperking en prijsverhoging op korte termijn kan worden beantwoord met substitutie door andere energiedragers, des te meer ontstaat ook weer de kans op een aanvaardbare onderhandelingsituatie, waarin eventueel zelfs de Rotterdamse functie niet catastrofaal hoeft te eindigen.

Primaire elementen voor een Nederlands energiebeleid zijn in dit verband:

- het binden van het recht om olie in ons land te importeren, raffineren en het produkt te distribueren aan concessies, waarbij o.m. het Nederlandse karakter van de concessionaris en zijn importquota geregeld kunnen worden;
  - het oprichten van een energie-ontwikkelingsmaatschappij, met 49% deelname van productie- en raffinage concessionarissen;
  - het aankondigen dat Nederland vanaf een nader vast te stellen datum slechts importconcessies zal toestaan t.a.v. uitvoerlanden, waarmee het een verdrag over hoeveelheid en prijs gesloten heeft;
  - het aankondigen dat Nederland zich het recht voorbehoudt ontwikkeling van eigen energiebronnen en -draggers zonnig te beschermen door heffingen;
  - het openstellen van deelneming aan dit beleid voor (en het actief zoeken van medewerking van) andere staten in gelijksoortige situaties;
- (slot op blz. 1024)

De ontwikkeling van de beroepsbevolking in Nederland op middellange termijn

DRS. J. J. VAN DER LEE*

1. Inleiding

In 1947 bedroeg het aandeel van de beroepsbevolking in de totale bevolking in Nederland 40,2%, in 1960 36,4% en in 1971 36,3% 1). De stabilisatie in de periode 1960-1971 kwam voor velen onverwacht. De bedoeling van dit artikel is de voornaamste factoren, die de ontwikkeling van dit beroepsbevolkingspercentage beïnvloeden, op te sporen. Vele maatschappelijke verschijnselen zoals de deelname aan het onderwijs, de hoogte van de pensioenen e.a. kunnen daarbij, direct of indirect, van belang zijn. Tenslotte zijn er voor de middellange termijn enkele berekeningen uitgevoerd, met als peiljaar 1985.

2. Deelnemingspercentage per leeftijdsgroep in 1960 en 1971

Dikwijls wordt gesteld, dat hoe hoger het aandeel van de 20 t/m 65-jarigen in de totale bevolking is, des te hoger is het aandeel van de beroepsbevolking in de totale bevolking. Dat naast de leeftijdsopbouw echter ook de verdeling over mannen en vrouwen een grote rol speelt, blijkt uit tabel 1.

Tabel 1. Deelnemingspercentages a) per leeftijdsgroep (15 jaar en ouder) in Nederland in 1960 en 1971 b)

Leeftijd: in jaren	mannen		vrouwen	
	1960	1971	1960	1971
	15 t/m 19	65	45,1	59
20 t/m 24	91	89,4	53	54,9
25 t/m 49	98	96,6	17	23,7
50 t/m 54	97	93,3	16	20,9
55 t/m 59	93	87,7	14	17,6
60 t/m 64	81	75,2	10	12,0
65 en ouder	20	14,1	3	3,1
15 jaar en ouder	82,6 c)	78,1	22,6 c)	25,4

a) Het deelnemingspercentage is de fractie, die de personen met beroep vormen, van een bepaalde leeftijdsgroep. Personen met beroep zijn de werkende en de tijdelijk werklozen (volgens de definitie van het CBS).

b) Volgens de definitieve resp. voorlopige uitkomsten van de volkstelling in 1960 resp. 1971.

c) Het percentage voor de leeftijdsgroep 15 jaar en ouder in 1960 is berekend op basis van de veronderstelling dat het aantal 14-jarigen eenzesde van het aantal 14 t/m 19-jarigen was.

Het deelnemingspercentage van 0 t/m 14-jarigen is uit deze tabel weggelaten, omdat het, als gevolg van de leerplicht, te verwaarlozen klein is. Het deelnemingspercentage van mannen in 1971 stijgt van 45,1 (15 t/m 19 jaar) tot een maximum van 96,6 (25 t/m 49 jaar), vervolgens treedt er een progressieve daling op tot 75,2 (60 t/m 64 jaar) en 14,1 (65 en ouder). Bij de vrouwen is slechts voor de 15 t/m 19-jarigen het deelnemingspercentage vrijwel gelijk aan dat van de mannen; bij de volgende leeftijdsgroepen daalt het snel tot 23,7 (25 t/m 49 jaar), o.a. wegens het huwen.

De ontwikkeling in de periode 1960-1971 kenmerkt zich door een sterke daling van het deelnemingspercentage bij de

15 t/m 19-jarigen, een matige daling bij de mannen van 50 jaar en ouder en een relatief vrij belangrijke stijging bij de vrouwen van 20 jaar en ouder.

Het is uit het voorgaande duidelijk, dat de samenstelling van de bevolking naar leeftijd en sexe het aandeel van de beroepsbevolking in de totale bevolking beïnvloedt. Factoren als de geboortegolf in 1946/1947 en de relatieve afname van het aantal kinderen per gezin sinds ca. 1965, spelen een rol bij de prognose. De overige factoren, die het beroepsbevolkingspercentage beïnvloeden, zullen in de nu volgende paragrafen worden behandeld.

3. De invloed van de deelname aan het onderwijs

De ontwikkeling van de deelname aan het dagonderwijs in de periode 1958-1970 blijkt uit tabel 2.

Tabel 2. Deelname aan het dagonderwijs in pro mille in 1958, 1964, 1969 a)

jaar	leeftijd in jaren					
	17 t/m 19		20 t/m 24		25	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
1958	224	120	75	23	51	8
1964	267	153	99	31	53	10
1970	381	212	138	45	72	18

a) De gegevens voor 1958 t/m 1970 zijn ontleend aan: *De Nederlandse jeugd en haar onderwijs 1970/1971*, CBS, blz. 38 en 42.

De 16-jarigen zijn in deze tabel weggelaten, omdat een verhoging van de leerplichtige leeftijd tot 16 jaar vóór 1985 te verwachten valt.

Uit tabel 2 blijkt, dat het percentage 17 t/m 19-jarige mannen, dat aan het dagonderwijs deelneemt, in 1958 en 1970 resp. 22,4 en 38,1 was; een stijging met 70% in twaalf jaar. Bij de vrouwen in dezelfde leeftijdsgroep was de stijging zelfs 90%. De stijging bij de 20 t/m 24-jarigen was nog hoger, namelijk 80 en 100% voor resp. mannen en vrouwen, wat resulteerde in deelnemingspercentages aan het onderwijs van resp. 13,8 en 4,5. De geschetste ontwikkeling van de deelname aan het onderwijs, kan explosief worden genoemd en heeft belangrijke consequenties voor de beroepsbevolking. Bij de jonge mannen geldt, dat optelling van de deelnemingspercentages van het dagonderwijs (1961) en van de beroepsbevolking (1960) ca. 100% oplevert 2). De groei van het dag-

* De auteur is medewerker bij het Ingenieursbureau Dwars, Heerde-rik en Verheij BV te Amersfoort.

1) Zie: *Voorlopige uitkomsten Volkstelling 1971*, CBS.

2) De deelname aan het onderwijs van mannen van 15 t/m 19 en 20 t/m 24 jaar was in 1961 resp. 358 en 86 pro mille, zie ook: *De Nederlandse jeugd en haar onderwijs 1970/1971*.

onderwijs bij de 17 t/m 24-jarige mannen betekent dus een even grote teruggang van de beroepsbevolking.

Bij de vrouwen van 17 t/m 24 jaar, wordt het aantal beroepspersonen, behalve door de deelname aan het onderwijs, ook door het in het huwelijk treden beïnvloed. Optelling van juist genoemde drie groepen, levert een totaal op van resp. 87 en 95% voor de 15 t/m 19- en 20 t/m 24-jarigen. Dertien resp. vijf procent is niet gehuwd, volgt geen dagonderwijs en neemt niet deel aan het arbeidsproces. Te denken valt aan meisjes, die thuis met de verzorging van het gezin helpen; waarschijnlijk zal deze categorie in de loop van de tijd o.m. onder invloed van een hogere deelname aan het dagonderwijs afnemen.

4. De ontwikkeling van de pensioenen

In de afgelopen jaren zijn de pensioenen belangrijk verbeterd, voornamelijk onder invloed van de relatieve stijging van de AOW. De sterke vermindering van het aantal beroepspersonen boven 65 jaar laat zich dan ook uit de verbetering van de pensioenen verklaren. De deelnemingspercentages voor mannen en vrouwen boven de 65 jaar zijn resp. van 20 en 3 in 1960, gedaald tot resp. 14 en 3 in 1971 (zie tabel 1).

5. De invloed van de sociale verzekeringen

In tabel 1 valt een belangrijke daling te constateren van het deelnemingspercentage bij de mannen van 50 t/m 65 jaar in de periode 1960-1971. De sociale wetgeving, met name de invoering van de Wet op de Arbeids Ongeschiktheid (WAO) en de snelle evolutie in de produktiestructuur doen hier duidelijk hun invloed gelden.

6. De ongehuwde en de gehuwde vrouw en de deelname aan het arbeidsproces

Het deelnemingspercentage van alle vrouwen boven de 15 jaar is gestegen van 22,6 in 1960 tot 25,4 in 1971 (tabel 1). Deze lichte stijging is een gevolg van:

- een stijging van het percentage gehuwde vrouwen met beroep van 7 in 1960 tot ca. 20 in 1970 (bijna een verdriedubbeling!);
- een daling van het aantal ongehuwden in de leeftijdsgroep van 15 t/m 65 jaar in dezelfde periode van 31 tot 26%);
- de stijging van de deelname aan het dagonderwijs met name voor de groep van 15 t/m 20 jaar (zie tabel 2).

De stijging van het deelnemingspercentage van de gehuwde vrouwen werd in belangrijke mate gecompenseerd door een afname van het aantal ongehuwden (deelnemingspercentage van de ongehuwde en gehuwde vrouwen was resp. 62 en 7 in 1960 (zie ook tabel 3) en een hogere deelname aan het dagonderwijs. De ongehuwden en de gehuwd-geweest-zijnde vrouwen zijn in het voorgaande om statistische redenen als één groep gehanteerd, waarin het aantal ongehuwden sterk overheerst. Dat Nederland wat de deelnemingspercentages betreft van met name de gehuwde vrouwen geen uitzondering meer vormt in Europa, mag blijken uit tabel 3.

Het percentage werkende gehuwde vrouwen was in Nederland in 1960 met 7% één van de laagste in Europa; in 1971 was dat percentage gestegen tot ca. 20, vergeleken met de andere landen in 1960 iets beneden het gemiddelde 4). Als een relatief maximum kan het percentage van Finland worden beschouwd, waar 45% van de gehuwde vrouwen een beroep uitoefent.

Een verband tussen het deelnemingspercentage en de urbanisatiegraad van een land valt uit bovenstaande tabel niet af te leiden; vergelijk bijv. Finland met zijn geringe stedelijke concentratie met het sterk verstedelijkte Groot-Brittannië. Het deelnemingspercentage van de gehuwde vrouw in Neder-

Tabel 3. Deelnemingspercentages van de vrouwen van 15 t/m 64 jaar in een aantal Westeuropese landen in ca. 1960 a)

Land	Deelnemingspercentage	
	ongehuwd of gehuwd geweest	gehuwd
België	92	23
Denemarken	100	23
Finland	76	45
Frankrijk	54	33
Groot-Brittannië	72	42
Ierland	66	6
Nederland	62	7
Noorwegen	61	10
Oostenrijk	92	42
West-Duitsland	97	34
IJsland	58	14
Zweden	59	42
Zwitserland	77	17

a) Vgl. *Demographic yearbook 1968*.

land is blijkbaar aan sterke veranderingen onderhevig; de oorzaken hiervan worden voornamelijk gezocht in een stijging van het onderwijspeil, het toenemen van de urbanisatiegraad en/of het aantal arbeidsplaatsen in de tertiaire sector en een afname van het aantal kinderen per gezin. De genoemde factoren kunnen als volgt worden toegelicht.

Een rapport van het ETI te Utrecht 5) vermeldt, dat van alle vrouwen van 14 jaar en ouder in de provincie Utrecht, die lager onderwijs, mulo, vmo en hoger onderwijs hadden genoten, resp. 22, 41, 39 en 49% werkten (1960) 6).

De invloed van de urbanisatiegraad en van het relatieve aantal arbeidsplaatsen in de dienstensector op de deelnemingspercentages zijn moeilijk te scheiden; als er voortaan gesproken wordt over de invloed van de urbanisatiegraad dan wordt daarmee impliciet ook de mogelijke invloed van de tertiaire sector bedoeld.

Uit een rapport van de SER over de arbeid van vrouwen in Nederland blijkt een vrij belangrijke invloed van de urbanisatiegraad en een minder belangrijke invloed van het aantal kinderen. Er werd geconstateerd, dat het deelnemingspercentage van de gehuwde vrouw in gemeenten met meer resp. minder dan 20.000 inwoners 8 resp. 4 was (in 1960 voor de leeftijdsgroep van 20 t/m 44 jaar). Bij resp. geen, onafhankelijke en afhankelijke kinderen was het deelnemingspercentage van de gehuwde vrouw resp. 12,5, 6,2 en 5,3 in 1960.

In andere Europese landen blijken de deelnemingspercentages van de gehuwde vrouwen sterk samen te hangen met het aantal kinderen 8). Dit blijkt het duidelijkste uit de gegevens voor Frankrijk en Noorwegen. In 1962 werkte in Noorwegen 17% van de gehuwde vrouwen zonder kinderen, 10% van die met één kind en bij het verder toenemen van de gezinsgrootte daalde het percentage sterk. In Frankrijk is het deelnemingspercentage van de gehuwde vrouw (excl. in agrarisch milieu) in 1968 bij geen kinderen, één kind, twee, drie of meer kinderen beneden de 17 jaar resp. 33,1, 42,6, 26,2 en 12,8 8).

Het is waarschijnlijk, dat het gestegen deelnemingspercentage van de gehuwde vrouwen in Nederland evenals in andere landen, zal worden beïnvloed door het aantal kinderen per gezin. Het is natuurlijk ook mogelijk, dat de wens om te werf-

3) Vgl. Uitkomsten Volkstellingen 1960 en 1971 (voorlopig).

4) Uit het rapport van Mme Evelyn Sullerot, *De vrouwenarbeid en de daarmee verbonden problematiek in de lidstaten van de EEG*, blz. 62 t/m 65, valt een geringe verlagings van het deelnemingspercentage af te leiden van alle vrouwen boven de 14 jaar in de lidstaten in de periode 1960-1968.

5) *Rapport betreffende het toekomstig vrouwelijk arbeidspotentieel in de provincie Utrecht*, ETI, Utrecht, 1967.

6) Ook in andere landen doet zich deze tendens voor, vgl. *Employment of women*, OECD, blz. 15, 1970.

7) *Advies over de arbeid van vrouwen in Nederland in het kader van de situatie op de arbeidsmarkt*, SER, 1966.

8) *Employment of women*, OECD, blz. 20 en 21, 1970.

ken leidt tot een beperking van het kindertal; in beide gevallen is het uiteindelijke resultaat echter hetzelfde.

„Tenslotte schijnt de heersende ideologie niet zo'n belangrijke rol te spelen: het Duitsland van de „Kinder, Küche, Kirche” heeft veel werkende vrouwen en Vlaanderen waar de opinie over het algemeen gekant is tegen de vrouwenarbeid heeft een hogere bedrijvigheidsgraad dan de verdraagzame provincie Luik. Bretagne dat zeer katholiek is en een traditionele visie op de vrouw heeft telt meer werkende vrouwen dan Zuidwest-Frankrijk dat traditioneel socialistisch is. De vrouwelijke bedrijvigheidsgraad verschilt niet noemenswaardig bij protestanten en katholieken (bijvoorbeeld in Nederland 9).

Uit het voorgaande vallen de volgende conclusies te trekken t.a.v. de deelname van vrouwen van 20 t/m 65 jaar aan het arbeidsproces: in de eerste plaats is het aandeel van de ongehuwden in die leeftijdsgroep van belang (het deelnemingspercentage van ongehuwden is immers veel hoger dan dat van gehuwden); bij de gehuwde vrouwen wordt het deelnemingspercentage duidelijk beïnvloed door het opleidingsniveau, de urbanisatiegraad en het aantal kinderen per gezin.

7. De verwachte ontwikkeling van de factoren, die het deelnemingspercentage beïnvloeden, in de periode 1971-1985

Een prognose van het deelnemingspercentage in Nederland voor het jaar 1985 is een riskante zaak, omdat de invloedsfactoren enerzijds afhankelijk zijn van het overheidsbeleid (AOW, WAO enz.) en anderzijds van zeer individuele en nauwelijks voorspelbare wensen van ouders t.a.v. het aantal kinderen (10); daar het echter om een groot aantal factoren gaat is het waarschijnlijk, dat schattingsfouten elkaar gedeeltelijk zullen compenseren. De berekening is voorts zodanig opgezet, dat gemakkelijk nieuwe gegevens kunnen worden ingepast. De veronderstellingen, waarvan de berekeningen voor 1985 uitgaan, zullen nu worden samengevat (11).

Leeftijdsgroep 17 t/m 19 jaar

Bij de mannen valt een stijging van de deelname aan het dagonderwijs te verwachten, die slechts iets hoger is dan de gemiddelde jaarlijkse toename in de periode 1964-1970 i.v.m. het naderen van het verzadigingsniveau. Bij de vrouwen wordt een versnelde stijging verwacht op grond van de lage startwaarde in 1970.

Bij de mannen wordt de stijging van de deelname aan het onderwijs in de periode 1970-1985 geraamd op 20 pro mille per jaar (was 13 pro mille en 19 pro mille p.j. in resp. de periode 1958-1970 en 1964-1970), bij de vrouwen wordt de stijging voor dezelfde periode geraamd op 12 pro mille per jaar (was 5 en 10 pro mille p.j. in resp. de periode 1958-1970 en 1964-1970).

Mannen en vrouwen 20 t/m 25 jaar

De wens om onderwijs op universitair of hoger beroepsniveau te volgen zal ongetwijfeld toenemen. Toch zijn er ook wel tegenkrachten te verwachten, zoals de wens om een bepaald „niveau” te handhaven en budgettaire overwegingen. De jaarlijkse groei van de deelname aan het onderwijs in de periode 1970-1985 is daarom bij de mannen even hoog geraamd als die in de periode 1964-1970; terwijl voor de vrouwen een zekere „inhaal” verondersteld is, dus een sterkere groei dan in de periode 1964-1970. Het percentage gehuwde vrouwen is, in overeenstemming met een berekening van het CBS (12), gesteld op 45%.

Mannen 50 t/m 64 jaar

De verwachting is, dat de invloed van de WAO (invoering 1967) in de periode tot 1985 minder sterk zal doorwerken dan in de afgelopen periode. Als deelnemingspercentages voor de leeftijdsgroepen 50 t/m 54, 55 t/m 59 en 60 t/m 64 jaar worden resp. 90, 85 en 70% aangehouden: een daling, die per jaar gerekend, iets lager is dan die in de periode 1960-1971.

Mannen en vrouwen 65 jaar en ouder

Op middellange termijn valt geen trendbreuk in de verbetering van de pensioenen te verwachten. In overeenstemming met de bestaande trend en een geringe afremming van de daling zijn de deelnemingspercentages gesteld op 10 en 3 voor resp. mannen en vrouwen in 1985.

Vrouwen van 25 t/m 64 jaar

Het aandeel van de ongehuwde vrouwen in de leeftijdsgroep van 15 t/m 64 jaar zal, volgens de berekening van het CBS, dalen van 26% in 1971 tot 19% in 1985 (het aandeel gehuwden in de leeftijd 15 t/m 19 jaar is zowel in 1971 als in 1985 5%) (12). Het deelnemingspercentage van de gehuwden zal in de periode 1971-1985 waarschijnlijk toenemen, omdat verwacht mag worden dat de urbanisatiegraad en het onderwijspeil zullen stijgen en het aantal kinderen per gezin zal dalen. Het deelnemingspercentage van de vrouwen van 25 t/m 64 jaar, gehuwd en ongehuwd te zamen, zal naar verwachting gelijk blijven of licht stijgen in de periode 1971-1985.

8. Vooruitberekeningen voor 1985

Om tot een redelijke minimum- en maximum-raming te komen, zijn drie tamelijk onzekere factoren gevarieerd. De minimum-berekening gaat uit van een leerplichtige leeftijd van 17 jaar (was 15 jaar in 1973), een deelnemingspercentage van de vrouwen van 25 t/m 64 jaar gelijk aan dat in 1971 en de leeftijdsopbouw die behoort bij de hoge bevolkingsraming van het CBS (13).

De maximum-berekening gaat uit van de leeftijdsopbouw die behoort bij de lage bevolkingsraming van het CBS, een leerplichtige leeftijd van 16 jaar en een stijging van het deelnemingspercentage van de vrouwen van 25 t/m 64 jaar met de helft van de stijging in de periode 1960-1971 (een vertraging van de stijging lijkt waarschijnlijk bij het benaderen van de percentages werkende gehuwde vrouwen van landen als Finland, Groot-Brittannië en Zweden).

De resultaten van de minimum-berekening worden in tabel 4 samengevat.

Tabel 4. Berekening beroepsbevolkingspercentage in 1985 (minimum)

Leeftijdsgroep in jaren	Bevolking in %		Deelnemingspercentage		Beroepsbev. in %	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
17	8	7,6	0	0	0	0
18 en 19	16	15,2	32	54	5,1	8,2
20 t/m 24 ..	40	39	78	55	31,2	21,5
25 t/m 49 ..	178	169	98	24	174,4	40,6
50 t/m 54 ..	26	25	90	21	23,4	5,3
55 t/m 59 ..	24	25	85	18	20,4	4,5
60 t/m 64 ..	20	22	70	12	14,0	2,6
65 en ouder	46	67	10	3	4,6	2,0
Totaal	358	369,8			273,1	84,7

9) Mme Evelyn Sullerot, *De vrouwenarbeid en de daarmee verbonden problematiek in de lidstaten van de EEG*, blz. 27.

10) Vergelijk de elkaar snel opvolgende berekeningen van het CBS van het inwonertal in Nederland in 2000 met als uitkomsten 18, 20, 17 en (zeer recent) 15 à 16 mln.

11) De *leeftijdsopbouw* van de bevolking is ontleend aan het *Statistisch bulletin* van 28 mei 1973 van het CBS. Er worden twee alternatieve ramingen, zowel voor de bevolking als voor de leeftijdsopbouw, gegeven voor de jaren 1975, 1980, 1990 en 2000.

12) *Berekeningen omtrent de toekomstige bevolkingsgroei in Nederland in de periode 1970-2000*, blz. 86 en 90, CBS 1971.

13) De hoge raming komt uit op 14,7, de lage raming op 14,4 mln. inwoners in 1985; deze uitkomsten zijn verkregen als gemiddelden van de ramingen van het CBS voor de jaren 1980 en 1990 gepubliceerd in het *Statistisch bulletin* van 28 mei 1973. De leeftijdsopbouw is op basis van dezelfde publicatie voor 1985 berekend als gemiddelde van de jaren 1980 en 1990.

Het vakantiepatroon in Europa

DR. M. C. TIDEMAN*

Laat op het politieke terrein de eenwording der Europese landen nog veel te wensen over — met name zou ten opzichte van Oost-Europa, het Verre Oosten en de Amerikaanse landen een synchronisatie en unificatie van handelen meer kunnen worden overwogen — in statistisch opzicht is er gelukkig meer overeenstemming. Zo hanteert men sedert 1969 voor de nationale vakantie-onderzoeken een gelijk vakantiebegrip, namelijk het verblijf voor genoeg buiten de woonplaats, gedurende tenminste 5 dagen en 4 achterevolgende overnachtingen.

In ons land, zowel als in het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en de Bondsrepubliek vindt jaarlijks een vakantie-onderzoek plaats, meestal door het nationale bureau voor statistiek gehouden, soms door de nationale toeristische organisatie (Zweden, Verenigd Koninkrijk) dan wel een onderzoeksbureau (Zwitserland). Dit tast gelukkig de onderlinge vergelijkbaarheid nauwelijks aan omdat dezelfde begrippen worden gehanteerd. Onder „netto vakantie-intensiteit” wordt verstaan het percentage van de bevolking dat in de onderzoeksperiode (bijna steeds 1 oktober - 30 september) één of meer malen met vakantie gaat, het woord „vakantie-frequentie” spreekt dan voor zich en het produkt van deze twee wordt dan bruto vakantie-intensiteit genoemd (= het aantal vakanties uitgedrukt in een percentage van het inwonertal). Voor de vergelijkbaarheid gaan wij zoveel mogelijk uit van het jaar 1970, ook al zijn voor sommige landen (Nedërlând, Zwitserland) recentere gegevens bekend.

Het vakantiepatroon van Nederlanders

Het hemd is nader dan de rok en dat houdt een doorgaans

Volgens deze tabel is het beroepsbevolkingspercentage in 1985 minimaal 35,8. Het maximum bedraagt 37,8%. Dit is op dezelfde wijze te berekenen. De gevoeligheid van het resultaat voor de leeftijdsopbouw (die op haar beurt weer samenhangt met de raming van de bevolkingsgroei) is tamelijk groot: wordt de minimum-berekening uitgevoerd voor de leeftijdsopbouw die behoort bij de lage bevolkingsraming, dan resulteert dat in een beroepsbevolking van 36,4%, te vergelijken met de berekende 35,8% bij de hoge bevolkingsraming.

9. Samenvatting

Het deelnemingspercentage blijkt te worden beïnvloed door een groot aantal factoren: de leeftijdsopbouw van de bevolking en de deelname aan het dagonderwijs spelen een belangrijke rol evenals de verbeteringen in de sociale voorzieningen met name de WAO en AOW.

Het deelnemingspercentage van de vrouwen hangt verder

grotere belangstelling in voor de situatie in eigen land dan voor die in het buitenland. Daarom eerst een beknopte analyse van het vakantiepatroon in ons land.

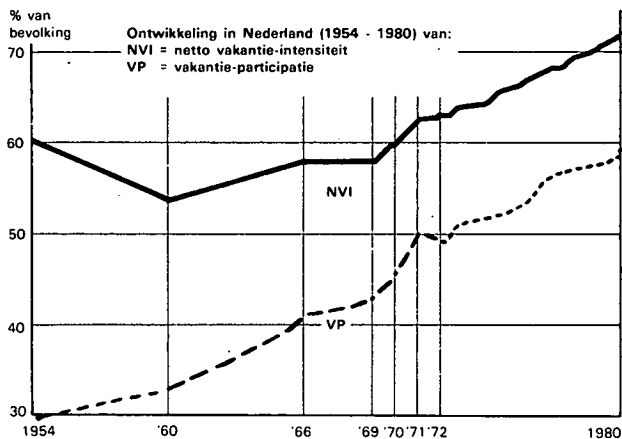
Het is dan nodig aan bovengenoemde begrippen er nog één toe te voegen, want sedert het CBS met de reeks jaarlijkse vakantie-onderzoeken is gestart (1969) werd gebroken met het verleden en met de gewoonten in alle andere Europese landen om ook vakantie bij familie en kennissen te meten. Het CBS heeft ervaren dat dit vakantielogies bij onderzaging in de maanden oktober — november over de voorbije 12 maanden onvolledig door de respondenten wordt opgegeven. Daarom heeft het bureau in zijn publikaties aan de hiervoor genoemde definitie van vakantie toegevoegd „mits in dit verblijf een element van zakelijke dienstverlening te onderkennen valt”, waardoor het vakantielogies bij familie en kennissen wordt uitgesloten. Het CBS spreekt dan ook niet van „vakantie-intensiteit”, maar van „vakantie-participatie”. Eénmaal in de vier jaren (1966, 1970, 1974 enz.) wordt het nationale vakantie-onderzoek uitgebreid met een enquête naar de recreatieve dagtochten (= min. 4 uur buitenshuis zonder overnachtingen) en naar de korte verblijven van recreatieve aard (= 1, 2 of 3 overnachtingen buitenshuis), beide gedurende 21 weken in de zomermaanden (mei-sept.). Omdat voor deze enquête bij dezelfde personen als voor het vakantie-onderzoek niet de retrospectieve vraagstelling kan worden gehanteerd, maar daglijsten moeten worden ingevuld die elke 4 weken door een enquêtrice worden opgehaald en

* De auteur is docent marktkennis en horeca-economie aan de Hogere Hotelschool in Scheveningen en leidt een adviesbureau voor toerisme en horeca.

nog samen met het aandeel van de ongehuwden, de urbanisatiegraad van een land, het onderwijspeil van de vrouwen en het aantal kinderen per gezin. De deelname van de gehuwde vrouw zal naar verwachting in de periode 1971-1985 toenemen, zij het wat minder explosief dan in de periode 1960-1971, als gevolg van het toenemen van de urbanisatiegraad, het stijgen van het onderwijspeil en een afname van het kindertal per gezin in Nederland; deze ontwikkeling zal geheel of grotendeels gecompenseerd worden door een daling van het aandeel van de ongehuwde vrouwen.

De vooruitberekeningen voor 1985 zijn gebaseerd op een groot aantal veronderstellingen t.a.v. de ontwikkelingen van de invloedsfactoren. Voor de drie meest onzekere factoren zijn daarom minimum- en maximum-ramingen gemaakt. Het minimum en maximum beroepsbevolkingspercentage valt, op grond van de gevarieerde vooronderstellingen, te berekenen op resp. 35,8 en 37,8% in 1985. In 1971 bedroeg dit percentage 36,4.

J. J. van der Lee

met de respondent besproken, kan het CBS voor deze groep het logies bij familie en kennissen wel nauwkeurig waarnemen en verwerken in de jaarcijfers.

Van hoeveel invloed deze speciale logiesvorm is, komt tot uiting in bijgaande grafiek, waarin een prognose voor 1980 is opgenomen. Daarom ook gaan wij in deze Europese vergelijking van het vakantiepatroon niet uit van de meest recente CBS-cijfers (1972) maar van 1970. Over dat jaar werd het beeld verkregen, zoals in tabel 1 is aangegeven.

Wij leren uit deze staat niet alleen dat 35% van alle vakanties van Nederlanders in 1970 in het buitenland werd doorgebracht, maar ook dat de bruto vakantie-intensiteit 11 mln. vakanties op 12,8 mln. inwoners = 86% is, een hoog cijfer in Europa, zoals onze tweede tabel aantoonde.

De voornaamste verklarende variabelen voor het met vakantie gaan, zijn in ons land: beschikbaar inkomen, leeftijd, gezinsfase, onderwijsniveau, beroep en urbanisatiegraad van de woonplaats. Daarom is de derde plaats van Nederland in deze lijst opvallend, want de eerste drie variabelen wijzen daarop beslist niet. Hetgeen voor ons aanleiding was op het congres vakantiebesteding van de Stichting Recreatie (oktober 1972) te pleiten voor een breed onderzoek naar de achtergronden van dit verschijnsel 1).

Wellicht is er voor de teruggekeerde vakantieganger aanleiding te filosoferen over de verschillen die in deze tabel tot

Tabel 1. Vakantielogies van Nederlanders, 1 okt. 1969 - 30 sept. 1970, naar bestemming en logiesvorm, in %

Logies- vormen	In Nederland		In buitenland		Totaal		
	Wa)	Za)	Wa)	Za)	Wa)	Za)	Ta)
Familie en kennissen	71	43	26	10	51	32	34
Hotel, pension ..	4	8	51	36	25	17	18
Zomerhuis, bungalow		17		10		15	
Tent, tenthuis		13		24		17	
Caravan, vouw- wagen	26	10	23	11	24	10	48
Boot		3		2		3	
Jeugdherberg, kamphuis		4		8		7	
Overige		3					
Totaal	100b)	100b)	100	100b)	100	100b)	100
× 1 miljoen ..	0,7	6,5	0,6	3,2	1,3	9,7	11,0

a) W = winterperiode (1 oktober 1969 - 30 april 1970)

Z = zomerperiode (1 mei - 30 september 1970)

T = totale periode.

b) afrondingsverschil.

Tabel 2. Vakantiepatroon in 8 Europese landen

Land a)	Periode van onderzoek	Vakantie-intensiteit netto	bruto	Aandeel logies F.K. b)	Vakanties in buitenl.
Noorwegen	1/9/69-31/8/70	61	103	38	11 b)
Zwitserland d)	1970	60	93	23	41
Nederland	1/10/69-30/9/70	60	86	34	35
Ver. Koninkrijk ...	1970	± 60 c)	72	26	14
Frankrijk	1969	45	68	42	14
Bondsrepubliek ...	1/10/69-30/9/70	38	47	23	43
België	1/10/66-30/9/67	35	42	16	47
Italië	1968	26	28	44	4

a) in volgorde van grootte van de bruto vakantie-intensiteit.

b) F.K. is familie en kennissen; personen i.p.v. vakanties.

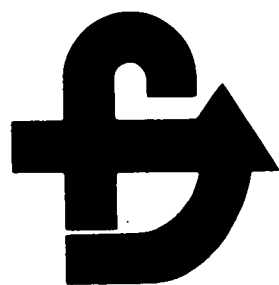
c) teruggerekend met een aangename vakantie-frequentie van ca. 1.25.

d) voor 1972 resp. 66, 107, 23, 43.

uiting komen, waarbij beslist niet alleen naar economische variabelen moet worden gezocht, ook naar sociale, culturele en psychologische.

M. C. Tideman

1) Zie tijdschrift *Recreatie*, 1972 no. 6, blz. 21.

Fisconomie

Huurwaarde eigen huis

DRS. D. A. ALBREGTSE

1. Inleiding

Een Oostenrijks patent van 29 oktober 1849, verklaarde de huurwaarde van het eigen huis tot belastbaar object voor de inkomstenbelasting. Dit was de oudste bepaling t.a.v. de belastbaarheid van de huurwaarde eigen huis, die Scholten 1) vond. Vanaf die tijd werden in de diverse belastingwetgevingen soortgelijke bepa-

lingen opgenomen. De Wet Vermogensbelasting 1892, die samen met de Wet Inkomstenbelasting 1893, deel uitmaakte van een gesplitste inkomstenbelasting, bepaalde, dat 4% van de waarde van het vermogen, dat men bezat, als inkomsten uit vermogen moest worden beschouwd. Bij de indiening van het ontwerp van de wet tot heffing

ener inkomstenbelasting op 24 september 1906 (ontwerp-De Meester) bleek de regeling uit 1892 voor een groot deel te zijn overgenomen. Veranderingen t.o.v. 1892 hadden hoofdzakelijk betrekking op de in de wet van 1892 gehan-

1) W. Scholten, De eigenaar-zelfbewoner en de inkomstenbelasting, *WFR*, 1963, 4675.

teerde waardebegrippen. Voorgesteld werd om 4% van 80% van de verkoopwaarde van onroerend goed tot inkomsten uit vermogen te rekenen. In een fictief 2) stelsel, waarvan tot dan toe uitsluitend sprake was, werd het vanzelfsprekend geacht, dat het totale vermogen (incl. het eigen huis) in de belastingwetgeving werd betrokken.

In de Kamer had men bij de behandeling van dit wetsontwerp veel bezwaren tegen het voorgestelde fictief stelsel. De Meester kwam voor een deel tegemoet aan die bezwaren en zette het deels om in een reëel stelsel 2). Ondanks deze wijziging, was er in 1908 weinig discussie over de vraag of het juist is het eigen huis in de inkomstenbelastingwetgeving te betrekken. Ofschoon het totale ontwerp-De Meester door minister Kolkman werd ingetrokken, bevatte het ontwerp, dat deze laatste bewindsman in 1911 indiende op het gebied van de huurwaarde eigen huis inhoudelijk niets nieuws. Zonder discussie werd de regeling m.b.t. het eigen huis overgenomen in de WET IB'14. Ook in het Besluit IB'41 werd de huurwaarde van het eigen huis belastbaar gesteld in art. 29; nader uitgewerkt werd de regeling in art. 30 lid 1, 2° van het Besluit IB'41.

2. De huurwaarde eigen huis in de wet inkomstenbelasting 1964

Aanvankelijk was in de Wet IB'64 geen aparte regeling m.b.t. de huurwaarde van het eigen huis opgenomen. Art. 24 van deze wet bevat de algemene bepaling, dat „inkomsten uit vermogen alle niet als winst uit onderneming of als inkomsten uit arbeid aan te merken voordelen zijn, die getrokken worden uit onroerende en roerende goederen en uit rechten, die niet op goederen zijn gevestigd". De huurwaarde eigen huis was bij deze bepaling belastbaar gesteld. De onderhoudskosten waren in principe geheel aftrekbaar. In verband met de moeilijkheden, die men met name onder het Besluit t.a.v. de bepaling van de huurwaarde had ondervonden, werd de bruto huurwaarde bij aanschrijving van 6 mei 1964 van de Staatssecretaris 3) gekoppeld aan de voor de personele belasting vastgestelde huurwaarden.

Tijdens het Besluit diende men de huurwaarde op de voor dat huis onder normale omstandigheden te bedingen huur 4) te stellen. De in de Wet Personele Belasting vastgelegde huurwaarden liggen in het algemeen beneden de werkelijke huurwaarden. Goedgekeurd werd, dat, indien desalniettemin de huurwaarde van een bepaald huis lager zou zijn, dan die m.b.v. de PB-huurwaarde berekende huurwaarde, men volstond met bijtelling van die lagere, werkelijke huurwaarde.

Per 1 januari 1971 werd een forfaitaire regeling m.b.t. de huurwaarde eigen huis van kracht. Deze is opgenomen in art. 42a IB'64. Een belangrijke reden om over te gaan tot een forfaitaire regeling was het feit, dat omtrent het begrip onderhoudskosten vaak problemen rezen. Verder was het maken van onderscheid tussen enerzijds aftrekbare onderhoudskosten en anderzijds niet-aftrekbare kosten ter verbetering van de eigen woning een moeilijke zaak. Een derde reden, die de memorie van antwoord 5) bij het betrokken wetsontwerp noemt, is, dat de oorspronkelijke EEG-landen allen een soortgelijke forfaitaire regeling m.b.t. de huurwaarde eigen huis hadden. Aan deze laatste reden hecht ik weinig waarde.

Bij de totstandkoming van de wettelijke regeling van de huurwaarde eigen huis heeft het door de commissie Van Lawick 6) uitgebrachte rapport m.b.t. de huurwaardeproblematiek een belangrijke rol gespeeld. De commissie onderscheidde twee aspecten aan het eigen woningbezit: en wel het bestedingsaspect en het beleggingsaspect. Alleen de huurwaarde en de onderhoudskosten, die aan dit laatste aspect toe te rekenen zijn,

---

Deze rubriek wordt verzorgd door het
Fiscaal-Economisch Instituut der
Erasmus Universiteit Rotterdam.

---

zouden volgens de commissie bij de berekening van het belastbaar inkomen in aanmerking mogen worden genomen. De netto belastbare huurwaarde is vanuit dit gezichtspunt gelijk te stellen aan de bruto huurwaarde minus de onderhoudskosten minus een correctie voor het bestedingsaspect. De commissie-Van Lawick was van mening, dat het beleggingsaspect in wezen te verwaarlozen was en concludeerde dan ook, dat men de huurwaarde en daarmee ook de onderhoudskosten beter buiten beschouwing kon laten.

De regering, die de uitgangspunten van de commissie-Van Lawick voor een groot deel overnam, verschilde van mening met de commissie over de grootte van het beleggings- en bestedingsaspect. De regering was van mening, dat een, zij het zeer matige bijtelling 7) gerechtvaardigd was. De bijtelling, de netto huurwaarde, werd afhankelijk gesteld van de waarde van het huis in het economisch verkeer 8). Met de normale onderhoudskosten van een in eigendom hebbend huis werd forfaitair rekening gehouden. Voor groot onderhoud werd een aparte regeling ontworpen, die echter slechts betrekking heeft op woningen met een waarde in het economisch verkeer van minder dan f. 40.000. Renten van schulden, kosten van geldleningen en canons en andere periodieke betalingen ingevolge de rechten van erfpacht,

opstal en beklemming bleven ten volle aftrekbaar als kosten van verwerving 9). De forfaitaire netto huurwaarde bedroeg maximaal 1% van de waarde in het economisch verkeer van het huis.

De indiening van het wetsontwerp ter zake van wijziging van art. 42 op 18 september 1973 heeft de discussie over de belastbaarheid van de huurwaarde van een eigen huis doen opleven. Naast een wijziging van de redactie van dit artikel en wijzigingen m.b.t. de behandeling van tot het ondernemend vermogen behorende eigen woningen en m.b.t. de onderhoudskosten van kastelen, heeft het wetsontwerp vooral betrekking op de verhoging van het huurwaardeforfait. De bij te tellen netto huurwaarde wordt gesteld op maximaal 2% van de waarde in het economisch verkeer. Voorts wordt een verlenging van de tabel tot f. 360.000 voorgesteld, evenals een verfijning van de tabel aan de top. De breedte van de schijven der tabel zijn maximaal f. 60.000. Tot een waarde in het economisch verkeer van f. 30.000 heeft de regering gemeend uit sociale overwegingen een verhoging van het forfait achterwege te moeten laten. Tabel I laat een en ander zien in vergelijking met de regeling, die nu nog van kracht is. De momenteel geldende bedragen staan tussen haakjes.

Ter motivering van de wijziging in de hoogte van het huurwaardeforfait verwijst de regering in de Memorie van Toelichting naar het tweede rapport van de werkgroep-Hartog, kamerstuk 11.784 10). Op de overwegingen van deze werkgroep kom ik hierna terug.

3. Huurwaarde en inkomstenbelasting

De eerste vraag, die m.i. t.a.v. de huurwaardeproblematiek van het eigen

---

2) Er is sprake van een fictief stelsel van belastingheffing, indien men belasting heft van fictief berekend inkomen. In Nederland hebben wij een lange tijd een dergelijk stelsel gekend voor de inkomstenbelasting, in feite voor een groot deel tot 1941. Op grond van bij het begin van het belastingjaar aanwezige bronnen, waaruit verwacht werd, dat inkomen zou worden genoten, werd over dat verwachte inkomen belasting geheven. Van een reëel stelsel is sprake als het werkelijk genoten inkomen als belastinggrondslag wordt genomen.

3) BNB 1964/242.

4) BNB 1956/309.

5) Zitting 1970/1971, stuk 10 790.

6) Bijlage II bij Memorie van Toelichting bij stuk 10 790, zitting 1969/1970.

7) Memorie van Antwoord bij wetsvoorstel tot wijziging van de inkomstenbelasting en loonbelasting. Zitting 1970-1971, stuk 10 790.

8) Bedoeld wordt de waarde in het economisch verkeer in bewoonde staat.

9) Art. 42a lid 1 b.

10) Tweede rapport van de werkgroep-Hartog: Subsidiering van het wonen: van object- naar subjectsubsidie. Zitting 1972-1973, stuk 11 784.

Tabel 1.

Indien de waarde in het economische verkeer meer is dan:		dient de bij te tellen huurwaarde te worden gesteld op:	
maar minder dan:		nominaal	dat is in % van de waarde
—	f. 15.000	—	—
f. 15.000	f. 30.000	f. 150 (150)	1-½ (1-½)%
f. 30.000	f. 60.000	f. 600 (300)	2-1 (1-½)%
f. 60.000	f. 120.000	f. 1.200 (600)	2-1 (1-½)
f. 120.000	f. 180.000	f. 2.400 (1.200)	2-1 1/3 (1-2/3)%
f. 180.000	f. 240.000	f. 3.600 (1.200)	2-1½ (2/3-½)%
f. 240.000	f. 300.000	f. 4.800 (2.400)	2-1.6 (1-0.8)%
f. 300.000	f. 360.000	f. 6.000 (2.400)	2-1 2/3 (0.8-2/3)%
f. 360.000	—	f. 7.200 (2.400)	max. 2% (max. 2/3)%

huis beantwoord dient te worden, is, of het juist is de huurwaarde in de inkomstenbelasting te betrekken. Verschillende argumenten worden hierbij naar voren gebracht. Vaak verwijst men naar de lange geschiedenis, waarin men rekening met de huurwaarde van het eigen huis gehouden heeft, voor de rechtvaardiging van het voortbestaan van een dergelijke regeling. Ook het feit, dat de ons omringende landen, behalve Engeland, die een soortgelijke regeling in 1964 heeft afgeschaft, rekening houden met de huurwaarde van het eigen huis, wordt vaak als rechtvaardiging van de regeling aangevoerd. Deze argumenten spreken mij niet zo aan. Vergelijk het door de regering hierboven genoemde aangevoerde argument om over te gaan op een forfaitair stelsel. Meer waarde hecht ik aan een aantal andere argumenten.

a. Wonen is een primaire levensbehoefte, dit in tegenstelling tot de behoefte aan de meeste andere duurzame consumptiegoederen. Door tegenstanders van het betrekken van de huurwaarde eigen huis in de inkomstenbelasting wordt er vaak op gewezen, dat het genot, dat men heeft van andere duurzame consumptiegoederen niet tot bijtelling van een huurwaarde leidt, wanneer men daarvan eigenaar is. Ze onderkennen het reeds in onderdeel 2 genoemde beleggingsaspect niet, terwijl ook het feit, dat wonen een noodzakelijk goed is geen reden voor hen is om een speciale behandeling van het genot uit het wonen in een eigen woning te rechtvaardigen.

b. Wonen is een zaak, waarin voor een belangrijk gedeelte wordt voorzien door een overeenkomst van huur en verhuur, waarbij die huur uit het fiscaal inkomen wordt betaald. Dit argument heeft onder meer betrekking op de positie van huurder, verhuurder en eigenaar-bewoner. De inkomstenbelasting is in de eerste plaats gebaseerd op het draagkrachtbeginsel. Bij de beoordeling van de positie van huurder t.o.v. de eigenaar-bewoner constateerde de werkgroep-Hartog (10) twee opvallende verschillen.

Ten eerste leidt de huidige wijze van kostprijshuurberekening ertoe, dat bij stijgende stichtingskosten de huurder uiteindelijk te veel huur betaalt, daar de huren der bestaande woningen de neiging zullen hebben de huurontwikkeling

van de nieuwbouw te volgen. Bij eigen woningen treedt dit verschijnsel niet op. Op de tweede plaats constateerde de werkgroep, dat de eigenaar-bewoner t.o.v. de huurder het voordeel heeft, dat een deel van de lasten fiscaal aftrekbaar is, waardoor voor inkomensgroepen van ca. f. 15.000 tot f. 27.000 bij de huidige rentestand in de eerste jaren een verlaging van de lasten ontstaat van bijna 3% van de stichtingskosten, waarbij mede de AOW/AWW-premie in de beschouwing is betrokken (11). Volgens de werkgroep leidt dit tot een zeer gunstige situatie van de eigenaar-bewoner t.o.v. de huurder met een vergelijkbaar inkomen en in een vergelijkbare positie als die eigenaar-bewoner.

Hoewel deze constatering bedoeld waren om een verhoging van de huurwaardeforfait te rechtvaardigen (12), kan men ze ook gebruiken om de huurwaarde in de inkomstenbelasting in het algemeen te rechtvaardigen. De werkgroep ging uit van de gedachte dat huurder en verhuurder bij een eigenaar-bewoner in één persoon zijn vertegenwoordigd. De verhuurder betaalt belasting over de ontvangen huur en mag de onderhoudskosten aftrekken. De huurder mag niets aftrekken. Indien men bij de eigenaar-bewoner analoog te werk gaat, leidt dit tot belasting van de bruto huurwaarde en aftrek van de onderhoudskosten. Eén en ander kan in een forfaitaire vorm worden gegoten. De werkgroep-Hartog is ervan uitgegaan, dat bij huurwaarde eigen woning sprake is van inkomen. Het eigen huis wordt als bron gezien. Dit is m.i. slechts verdedigbaar, voor zover er sprake is van beleggen in de vorm van eigen woonbezit. Het door de commissie-Van Lawick gesignaleerde beleggingsaspect staat dan op de voorgrond.

Een alternatief zou kunnen zijn, in de sfeer van de buitengewone lasten en persoonlijke verplichtingen, waar de verschillen in draagkracht worden geëffectueerd, rekening te houden met het wonen in een eigen huis. Twee hoofdvarianten zijn mogelijk. Men kan de huur bij de huurder aftrekbaar stellen. Eventueel kan men deze aftrek aan een maximum binden i.v.m. het standsuitgavenkarakter, die de huur krijgt, indien ze een bepaald bedrag te boven gaat. Een tweede variant is een bijtelling van de netto-huurwaarde. Om een en

ander mogelijk te maken, zou de wet uiteraard moeten worden aangepast, waarop ik in dit kader niet nader inga. Dat wonen voor een groot gedeelte object van huur en verhuur is, laat tabel 2 zien.

Tabel 2. Aantal gereedgekomen woningen naar eigen woningen en huurwoningen in procenten

Jaar	Eigen woningen	Huurwoningen
1963	37	63
1964	35	65
1965	33	67
1966	31	69
1967	30	70
1968	30	70
1969	35	65
1970	37	63
1971	38	62

Bron: CBS, *Maandstatistiek van de bouwnijverheid*. Tabel C.6., Den Haag, maart 1972.

c. Het eigen huis is een beleggingsvorm. Indien men de huurwaarde van het eigen huis niet in de inkomstenbelasting betreft en men doet dit wel met alternatieve beleggingsvormen, bevoordeelt men de bezitter van een eigen huis boven de bezitter van een andere beleggingsvorm. Bij dit argument overweegt het beleggingsaspect.

d. Men zou een parallel kunnen trekken tussen het wonen in een huurhuis en het wonen in een eigen huis, dat men met vreemd vermogen heeft gefinancierd. Indien men in een huurhuis woont, is de bijtelling gelijk te stellen aan de huur en derhalve per saldo nul. Hoewel de huurder tegenwoordig wel een deel van de onderhoudskosten draagt, hetgeen eveneens een argument voor het rekening houden met de huurwaarde eigen huis zou kunnen zijn, draagt de verhuurder toch het groot-onderhoud. Op grond van deze overweging is het gerechtvaardigd, dat men bij een met vreemd vermogen gefinancierd eigen huis de bijtelling (netto huurwaarde) niet gelijk stelt aan de rente, maar lager, zodat aanvankelijk een netto aftrek overblijft. De veronderstelling, die hier achter zit, is, dat huur en rente een zelfde percentage van het geïnvesteerd vermogen zijn. Indien de lening is afgelost blijft een bijtelling van de netto huurwaarde over. De woning levert als het ware een fictieve rente op.

e. Het genot, dat men van een eigen woning heeft, is relatief goed bepaalbaar. Dit in vergelijking met bijv. inkomen uit doe-het-zelf-werk.

Naast argumenten als ontkenning van het beleggingsaspect, zoals door de commissie-Van Lawick naar voren gebracht, en het feit, dat het bezit van een woning een draagkrachtverhogende

11) Rapport-Hartog, blz. 38.

12) Rapport-Hartog, blz. 45.

factor is, waarmee rekening moet worden gehouden, hebben de andere argumenten, die tegen het rekening houden met de huurwaarde in de IB-sfeer pleiten, niet zozeer betrekking op de principiële vraag, of het juist is het eigen huis in de inkomstenbelasting te betrekken, maar moeten deze vaak in verband worden gebracht met de wens om de bezitsvorming, vooral onder de lagere inkomens, te stimuleren. Voor een deel hebben de tegenargumenten betrekking op de wens tot vereenvoudiging van de belastingwetgeving.

Wat dat laatste betreft, wil ik het volgende opmerken. Hoewel een forfaitaire vorm al een stuk vereenvoudiging t.o.v. de vroegere regeling heeft gebracht, brengt een dergelijke regeling weer nieuwe complicaties met zich mee. Hiermee doel ik op de problematiek van het tijdelijk verhuren, het tot het ondernemend vermogen behoren van huizen, en de regelingen, die men moet maken t.b.v. huizen, die onder monumentenzorg vallen e.d.

M.b.t. de argumenten, die samenhangen met de wens de bezitsvorming te stimuleren het volgende. Betoogd wordt, dat met name beleggen in de vorm van een eigen huis de mensen met lagere inkomens meer aanspreekt dan het beleggen in andere vermogenstitels. De totale spaarquote zou stijgen, indien de huurwaarde eigen huis niet in de inkomstenbelasting zou worden betrokken, zo wordt gesuggereerd. Dit is m.i. niet zo vanzelfsprekend als het lijkt. Nagegaan zou moeten worden in hoeverre substitutie-effecten werkzaam zijn. Ook dient erop te worden gewezen, dat de aanschaf van een huis, zeker voor mensen uit de lagere inkomenscategorieën moeilijk is, gezien de grote bedragen, die ermee gemoeid zijn, o.a. in de sfeer van het registratierecht. Een uitbreiding van de faciliteiten in de IB-sfeer t.a.v. inkomsten uit vermogenstitels, die voor de lagere inkomensgroepen „toegankelijker” zijn, zou wellicht meer aanbeveling verdienen, indien men de bezitsvorming van deze belastingplichtigen wil stimuleren.

T.a.v. het beleggings- en bestedingsaspect, die verschillende malen hiervoor genoemd zijn, wil ik opmerken, dat de grootte van beide aspecten onbekend zijn en bij gebrek aan cijfers niet te kwantificeren. Uitspraken zijn er verbaal wel gedaan m.b.t. de relatieve grootte van beide aspecten. Er zou een correlatie bestaan tussen het beleggings- en bestedingsaspect enerzijds en de hoogte van het inkomen anderzijds.

Tegen de vorm, waarin de huurwaardeproblematiek in Nederland momenteel is geregeld en de verhoging van het huurwaardeforfait, zoals ze is voorgesteld, bestaan nog bezwaren, die speciale aandacht verdienen. De politieke kant van de zaak laat ik hier buiten beschouwing.

Vaak wordt beweerd, dat niet voldoende rekening wordt gehouden met de onderhoudskosten. (Sommigen menen zelfs dat geen rekening met onderhoudskosten wordt gehouden, hetgeen onjuist is). Blijkens de voorgestelde regeling voor het tot het ondernemend vermogen behorend huis en de regeling i.v.m. de onderhoudskosten van kastelen 13) wordt verondersteld, dat de onderhoudskosten gemiddeld 80% van de bruto huurwaarde eigen huis uitmaken. Dat dit een veronderstelling is, die realistisch is, laat tabel 3 zien.

Tabel 3

Kosten in % van de huurwaarde eigen huis	Woningen van vóór 1961 (in %)	Woningen van 1961 t/m 1965	
		Premie-woningen (in %)	vrije sector woningen (in %)
0	5,40	3,55	3,26
minder dan 75	60,07	76,15	83,25
tussen 75 en 100	13,18	8,68	6,99
meer dan 100	21,35	11,12	6,50

Bron: CBS, *Onderzoek eigen woningbezit*, 1965.

Uit deze tabel is af te leiden, dat een bijtelling in het algemeen gerechtvaardigd is en dat er een positieve correlatie bestaat tussen hoogte van de onderhoudskosten als percentage van de waarde in het economisch verkeer van een huis en de ouderdom van dat huis. Een verdere uitbreiding van de regeling in verband met groot onderhoud lijkt mij te overwegen.

Het voorgestelde forfait is gesteld op max. 2%. Rekening houdend met het feit, dat is aangenomen dat 80% van de bruto huurwaarde gelijk te stellen is aan de onderhoudskosten, is uitgegaan van een bruto rendement van 10% maximaal. Op het eerste gezicht lijkt dit veel. Men moet echter bedenken, dat in verband met het feit dat de huurder een groot deel van de onderhoudskosten, die hij niet mag aftrekken, zelf draagt, waardoor de veronderstelling dat de onderhoudskosten, waarmee men rekening dient te houden, 80% van de bruto huurwaarde is, wat aan de ruime kant is. Ter verdediging van de verhoging van de huurwaarde tot maximaal 2% zou ik ook willen verwijzen naar het hierboven aangehaalde tweede rapport van de werkgroep-Hartog en hetgeen ik daarover heb opgemerkt.

Vaak wordt betoogd, dat de voorgestelde verhoging leidt tot een scheve inkomensverdeling. Aannemende dat een positief verband bestaat tussen hoogte van het inkomen en hoogte van de economische waarde van het huis waarin men woont, hetgeen zeer reëel is, terwijl de hoogte van de huurwaarde positief gecorreleerd is met de waarde in het economische verkeer, lijkt die bewering mij onjuist. Hierbij betrek ik dan nog het feit, dat de tabel aan de top verrijnd en verlengd is en het feit, dat voor huizen beneden f. 30.000 econo-

mische waarde geen verhoging van het forfait wordt voorgesteld (zie tabel 1). Voorts wijs ik er hier nogmaals op, dat de regeling in verband met groot onderhoud geldt voor huizen tot een waarde van f. 40.000 in het economische verkeer in bewoonde staat, terwijl het feit, dat, zolang het onzuiver inkomen beneden f. 25.000 blijft, waarover loonbelasting is voldaan er f. 400 overig inkomen buiten beschouwing mag worden gelaten ertoe leidt, dat vele lagere inkomens-trekkers, die een huis hebben beneden f. 30.000 geen belasting over die netto-huurwaarde van f. 150 zullen betalen. Dat de regeling op zich al voordelig werkt voor de mensen met een huis, die slechts een bescheiden inkomen genieten, laat tabel 4 zien.

Op grond van de afweging van de voor- en tegenargumenten, die ik hiervoor heb besproken, beantwoord ik de vraag of het juist is de huurwaarde van het eigen huis in de IB-sfeer te trekken positief. Uit het oogpunt van vereenvoudiging van de belastingwetgeving vind ik een forfaitaire regeling aanvaardbaar. De huidige en voorgestelde regeling vind ik echter te grof. Een verfijning lijkt mij aanbevelenswaardig. Een meer geleidelijke schaal lijkt mij ook vanuit rechtvaardigheidsoogpunt wenselijk, hoewel ik ervan overtuigd ben, dat dit aanleiding zal kunnen geven tot meer processen over de waarde-bepaling van het huis. Hoewel de voorgestelde wijziging van het forfait al een verfijning aan de top inhoudt, lijkt mij deze nog onvoldoende (let op de schommelingen in de verhouding tussen huurwaarde forfait en de waarde van het huis in het economisch verkeer uitgedrukt in procenten, zie tabel 1). Een bijkomend effect van een geleidelijker verloopende schaal is, dat, voor een gelijke opbrengst, volstaan kan worden met een lager maximaal percentage. Dit kan uit politiek oogpunt van belang zijn.

4. De hypotheekrente

Tot nu toe heb ik de problematiek rond de hypotheekrente vrijwel buiten beschouwing gelaten. Wel heb ik in het voorafgaande een parallel getrokken tussen huur en rente. Over de aftrekbaarheid van hypotheekrente wordt momenteel een felle discussie gevoerd 14). In dit kader ga ik hier niet nader op in, omdat ze meer in de sfeer van rente-aftrek in het algemeen ligt. Forfaitair is m.i. terecht geen rekening met de hypotheekrente gehouden. Dit vind ik juist, omdat het hier niet gaat om een

13) Art. 42a IB '64 (zoals voorgesteld, *Vakstudie Nieuws*, no. 19, 29 september 1973, blz. 735).

14) Zie J. van Ark, *WFR*, 5116/1973; C. P. A. Bakker, *WFR*, 5119/1973 en 5138/1973; Ch. P. A. van Geppart, *WFR*, 5143/1973.

Tabel 4. Procentuele verdeling van de eigenaar-zelfbewoners naar de hoogte van het inkomen en de hoogte van de kosten in relatie tot de huurwaarde

Inkomensklassen	Kosten in % van de huurwaarde eigen woning								Totaal	Aandeel van de groep in % van het totaal
	Geen	< 25%	25% < 50%	50% < 75%	75% < 100%	100% < 150%	150% < 200%	200% en meer		
vastgesteld belastbaar inkomen										
< f. 10.000	5,13	9,45	33,50	23,56	11,49	9,19	2,81	4,87	100	49,25
10.000 < 20.000	4,64	8,76	35,64	23,31	11,61	8,67	3,61	3,76	100	35,42
20.000 < 30.000	4,65	9,26	30,05	20,00	11,58	12,70	4,70	7,06	100	8,52
30.000 < 50.000	4,03	6,82	27,76	24,01	13,28	11,26	5,38	7,46	100	4,61
50.000 < 100.000	3,66	5,34	24,33	27,09	12,75	5,05	4,15	17,54	100	1,83
100.000 en meer	—	8,06	13,47	29,87	11,08	16,90	3,44	17,18	100	0,37
Alle inkomensklassen te zamen	4,82	8,98	33,45	23,28	11,65	9,36	3,40	5,06	100	100

Bron: CBS, Onderzoek eigen woningbezit, 1965.

correctie i.v.m. verschil in draagkracht tussen een huurder en een bewoner-eigenaar, maar om een correctie i.v.m. verschil in draagkracht tussen een bewoner-eigenaar, die zijn huis met vreemd vermogen financiert en een bewoner-eigenaar, die zijn huis met eigen vermogen financiert. Rente-af trek is m.i. in principe juist. Wellicht dient de rente-af trek te worden gebonden aan een maximum, zoals ook voorgesteld bij de af trek van huur indien ze betrekking heeft op het met vreemd vermogen financieren van standsuitgaven, zoals bedoeld in art. 42 IB '64, waaronder men een duur huis, te beoordelen naar de omstandigheden, kan rekenen.

5. Conclusies

a. Met name het feit, dat wonen een primaire levensbehoefte is en het feit, dat hierin voor een groot deel wordt voorzien door overeenkomst van huur en verhuur, waarbij die huur uit het fiscaal inkomen wordt betaald, rechtvaardigen het in de IB-sfeer rekening houden met de huurwaarde van het eigen huis.

b. Het onderscheid tussen het bestedings- en beleggingsaspect lijkt mij minder belangrijk dan men wel vooronderstelt; vooral niet indien men het geheel in de buitengewone lasten- en persoonlijke-verplichtingsfeer brengt. De grootte van zowel het bestedings- als het beleggingsaspect is niet kwantificeerbaar wegens gebrek aan cijfers.

c. De forfaitaire vorm, waarin men het geheel kan gieten, is, gezien de wens tot vereenvoudiging van de belasting-wetgeving rechtvaardig.

d. De huidige forfaitaire regeling acht ik echter te grof. Een meer geleidelijke schaal lijkt mij gewenst.

e. Gezien het verband tussen ouderdom van een huis en onderhoudskosten verdient een verruiming van de groot-onderhoudregeling overweging.

f. De regeling en de wijziging in de regeling, zoals voorgesteld, heeft eerder een positief dan een negatief effect op de inkomensverdeling.

g. Het verband tussen fiscale behandeling van het eigen huis en bezitsvorming is niet zo duidelijk, als wel wordt gesteld.

h. De discussie over de aftrekbaarheid van de hypotheekrente ligt meer in de sfeer van de discussie over rente-af trek in het algemeen, dan in de sfeer van de belastbaarheid van de huurwaarde van het eigen huis. Wellicht dient de rente aan een maximum te worden gebonden i.v.m. het standsuitgavekarakter dat wonen, nadat een basisbedrag hieraan is besteed, krijgt.

D. A. Albregtse

Dit artikel is geschreven voor het verschijnen van de Memorie van Antwoord bij het wetsontwerp tot wijziging van het huurwaardeforfait van eigen woningen. Bij deze Memorie van Antwoord heeft de minister een nota van wijziging van het wetsontwerp gevoegd. De hoogte van het huurwaardeforfait zal niet verhoogd worden tot maximaal 2%, maar tot maximaal 1,6%. De andere voorgestelde wijzigingen bij het oorspronkelijke wetsontwerp, zoals de verfiningen aan de top van de tabel, blijven gehandhaafd, evenals het voorstel om het huurwaardeforfait voor huizen met een lagere waarde in het economisch verkeer dan f. 30.000 niet te wijzigen. Voor bovenstaand artikel heeft e.e.a. weinig betekenis. Met name mijn conclusies blijven ongewijzigd. De voorgestelde tabel ziet er nu uit zoals onder aan de bladzijde is aangegeven.

Literatuuroverzicht

1. Vakstudie inkomstenbelasting 1964, art. 24 en art. 42a. Vakstudie IB-oud art. 30.
2. Huurwaarde eigen woning. Hoofdstuk uit het ontwerp-rapport van de studie-commissie, ingesteld door het bestuur van de Vereniging van Inspecteurs van 's Rijksbelasting.
3. K. Sneep, Eliminering van de eigen woning uit de inkomstenbelasting, *Elseviers Weekblad*, 2 augustus 1969.
4. J. H. Drent, Het forfait voor de eigen woning, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 5010, 15 oktober 1970.
5. C. van Soest, Huurwaarde eigen woning, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 5041, 5043

Prijsvraag De Kruyff-fonds

De Stichting Mr. H. P. L. C. de Kruyff-fonds schrijft een prijsvraag uit over het onderwerp: „De sociale verzekering in het jaar 2000”.

Manuscripten van 35.000 à 40.000 woorden kunnen tot 1 juli 1974 worden ingezonden bij het bestuur van het Mr. H. P. L. C. de Kruyff-fonds, p/a Gemeenschappelijk Administratiekantoor, Bos en Lommerplantsoen 1, Amsterdam-W.

De inzendingen zullen worden beoordeeld door een jury, bestaande uit Prof. Mr. N. E. H. van Esveld, Prof. Dr. C. de Galan en Prof. Dr. H. J. van Zutem.

De prijs voor de beste publikatie zal bestaan uit een geldbedrag van f. 5.000.

- en 5052, 27 mei, 10 juni en 16 september 1971.
6. W. Scholten, De eigenaar-zelfbewoner en de inkomstenbelasting, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 4675, 26 oktober 1963.
7. W. Scholten, Over alimentatie en het recht van bewoning, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 4992, 14 mei 1970.
8. W. B. Bruyns, De fiscus en de huurwaarde eigen huis, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 4974, 2 januari 1970.
9. C. P. A. Bakker, Huurwaarde eigen woning, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 4974, 2 januari 1970.
10. C. P. A. Bakker, Hypotheekrente en inflatie, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 5138, 21 juni 1973.
11. J. E. A. M. van Dijk, Het forfait voor de eigen woning in art. 42a Wet IB, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 5008, 1 oktober 1970.
12. C. P. A. Bakker, De huurwaarde eigen huis: een onrechtvaardige toestand?, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 5119, 1 februari 1973.
13. Ch. P. A. van Geppaart, Hypotheekrente van het eigen huis in discussie, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 5143, 16 augustus 1973.
14. J. van Ark, De juridische onvolkomenheid van een politieke vraag, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 5116, 11 januari 1973.
15. Tweede Rapport van de werkgroep-Hartog: De subsidiëring van het wonen: van object- naar subjectsubsidie. Zitting 1972-1973, stuk II 784.
16. Rapport van de commissie-Van Lawick. Bijlage II van de Memorie van Toelichting bij wetsontwerp op stuk 10 790, zitting 1969-1970.

Indien de waarde in het economisch verkeer		dient de bij te tellen huurwaarde te worden gesteld op:	
meer is dan:	maar minder dan:	nominaal	dat is in % van de waarde
—	f. 15.000	—	—
f. 15.000	f. 30.000	f. 150	1-½%
f. 30.000	f. 60.000	f. 480	1,6-0,8%
f. 60.000	f. 120.000	f. 960	1,6-0,8%
f. 120.000	f. 180.000	f. 1.920	1,6-1,07%
f. 180.000	f. 240.000	f. 2.880	1,6-1,2%
f. 240.000	f. 300.000	f. 3.840	1,6-1,28%
f. 300.000	f. 360.000	f. 4.800	1,6-1 1/3%
f. 360.000	—	f. 5.760	max. 1,6%

Bron: NRC Handelsblad van vrijdag 9 november 1973.

De druk van de inkomstenbelasting

In alle kranten, en ook in ESB, is ruime aandacht geschonken aan de wijziging van het schijventarief van de inkomstenbelasting en aan het niet doorgaan van de inflatiecorrectie. Jammer genoeg missen we echter een adequate analyse van de gevolgen hiervan voor de belastingplichtige zelf.

De Miljoenennota volstaat met te constateren, dat voor alle inkomensklassen van hoog tot laag de vermindering van de belasting f. 83 per jaar bedraagt - voor gehuwden zonder kinderen - en geeft dan als toegift de daling van de belasting hierdoor in procenten van de belasting voor verschillende inkomensgroepen van f. 10.000 tot f. 90.000.

Prof. Dr. L. Koopmans gaat in zijn analyse van de rijksbegroting 1974 in ESB van 3 oktober 1973 een duidelijke stap verder en analyseert de toenemende druk van de belasting als gevolg van het achterwege laten van de inflatiecorrectie; alweer in procenten van de belasting. Voor de belastingplichtige is echter relevant: de wijziging van zijn netto-inkomen, d.w.z. de toenemende druk van de belasting in procenten van zijn netto-inkomen na aftrek van belasting.

De toegenomen belastingdruk (die de technische vorm heeft van een vermindering van de verlaging van de inkomstenbelasting op nominale inkomens) kan als volgt zichtbaar worden gemaakt.

Tabel 1. Toegenomen belastingdruk (voor gehuwden zonder kinderen)

Bruto inkomen 1973	Netto inkomen 1973	Verlaging op grond van 80% inflatiecorrectie	Werkelijke verlaging in 1974	Vermindering van de verlaging		
				absoluut	in % van belasting 1973	in % van netto-inkomen 1973
10.000	9.160	99	83	16	1,8	0,2
15.000	12.910	99	83	16	0,7	0,1
20.000	16.496	160	83	77	2,1	0,5
25.000	19.859	247	83	164	3,2	0,8
30.000	22.909	274	83	191	2,6	0,8
40.000	28.197	462	83	379	3,3	1,4
50.000	32.741	696	83	613	3,5	1,9
90.000	47.535	1003	83	920	2,2	1,9
150.000	66.133	1340	83	1257	1,5	1,9
500.000	167.632	1340	83	1257	0,4	0,8

De laatste drie kolommen geven aan hoeveel de belasting te weinig is verlaagd door het achterwege laten van de inflatiecorrectie. De feitelijke verhoging van de belastingdruk is het geringste voor inkomens rond de f. 15.000 en het sterkste voor inkomens van f. 50.000 tot f. 150.000. Daarboven daalt hij weer.

Het bovenstaande overzicht is in feite toch nog misleidend: er worden nominale inkomens uit 1973 vergeleken met dezelfde nominale inkomens in 1974. Hier moet uiteraard ook rekening worden gehouden met de inflatie! Men moet de procentuele belastingdruk op inkomens in 1973 vergelijken met de druk op inkomens in 1974, welke 7,4% hoger liggen. Ik ga er hierbij van uit, dat alle inkomensgroepen even sterk door de inflatie worden getroffen (In de Macro Economische Verkenning 1974 wordt op blz. 63 signaleerd dat de hogere inkomens systematisch zwaarder worden getroffen!).

Daarnaast zullen we ons moeten afvragen, of de beperking van de inflatiecorrectie tot 80% van de werkelijk opgetreden inflatie wel reëel is. De mogelijkheid om de correctie tot 80% te beperken is indertijd in de wet opgenomen met de motivering, dat een deel van de belastinginkomsten van het rijk niet proportioneel met de inflatie meestijgt. Hierbij is gewezen op accijnzen, motorrijtuigenbelasting enz., welke per gewicht worden berekend en dus ongevoelig zijn voor prijsstijgingen. Het lijkt mij echter óf onnozel óf ironisch te stellen, dat dit zo zou zijn. Ook dit jaar weer stijgen de accijnzen op benzine meer dan 20% van de inflatiecorrectie 1).

Hoe dit ook moge zijn, de belastingplichtige zal ervaren, dat hij een inflatiecorrectie van 100% mist:

Tabel 2. Stijging van de belastingdruk in % van het netto inkomen als gevolg van:

Inkomen in 1973	het verschil tussen tarief 1974 en 80% inflatiecorrectie	het verschil tussen tarief 1974 en 100% inflatiecorrectie
10.000	0,2	0,4
15.000	0,1	0,3
20.000	0,9	1,0
25.000	1,3	1,6
30.000	1,3	1,6
40.000	1,5	1,9
50.000	2,0	2,5
90.000	2,0	2,5
150.000	1,9	2,4
500.000	0,8	0,9

De beide overzichten leveren materiaal voor enige conclusies. Wij zien dat voor f. 10.000 en f. 15.000 de bedragen van de belastingcorrecties gelijk zijn. Hierdoor komen degenen met een inkomen van f. 10.000 er relatief bekaaid af. Dit komt, omdat de belastingvrije voet met slechts f. 332 (= 5%) wordt opgetrokken in plaats van met f. 394 (conform inflatiecorrectie). Daarnaast zien we, dat bij de hoge en de heel hoge inkomens de belastingverzwaring relatief afneemt: zodra men in de hoogste schijf terecht komt, is het nominale verschil (vermindering van de verlaging) een gefixeerd bedrag van f. 1.257. Relatief daalt dus de belastingverhoging met het toenemen van het inkomen. Anders gezegd: hoe meer men verdient, hoe minder een verzwaring van de belastingdruk optreedt. Als herverdelingsinstrument heeft deze belastingmaatregel dus gebreken; zowel aan de onderkant als aan de extreme bovenkant van de inkomensschaal.

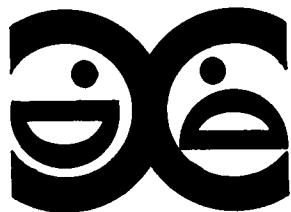
Zoals reeds gezegd, de inkomens van f. 50.000 tot f. 150.000 worden het zwaarst getroffen. Maar ook de reële inkomens van de middengroepen tussen f. 25.000 en f. 50.000 zullen in 1974 dalen met 1,6 à 2,5% bij volledige prijscompensatie in 1974. De premies ingevolge de sociale wetten zijn hier buiten beschouwing gelaten; deze vormen een hoofdstuk apart.

K. T. Bruyn*

* De auteur is register-accountant.

1) Het schrappen van de 80% inflatiecorrectie scheelt f. 640 mln. aan belastingopbrengsten. De aanvullende 20% moet dus f. 160 mln. bedragen. De verhoging van de accijns op benzine en dieselolie bedraagt meer, nl. f. 240 mln. Bij een dergelijke accijnsverhoging behoort derhalve de inflatiecorrectie niet tot 80% beperkt te worden.

Met „ESB” een beter economisch-politiek inzicht

Wetenschap en democratie

DR. A. PEPER

De opening van het academisch jaar aan de Universiteit van Amsterdam is niet zonder publiciteit verlopen. De bewindvoerders aldaar waren op de gedachte gekomen staatssecretaris Klein uit te nodigen voor een inleiding. Deze politicus, die niet bepaald bang is uitgevallen, greep de gelegenheid aan voor een duidelijke kritiek op de wijze waarop in sommige faculteiten met de pas verworven democratische rechten wordt omgesprongen. Hij had het over instellingen „waar brokken zijn gemaakt, waar het aan verdraagzaamheid heeft ontbroken, waar meerderheden en minderheden zijn tekortgeschoten in het respect voor de kwalitatieve eisen van het democratiseringsproces. Het valt mij daarbij op, dat juist enkele studierichtingen, die met tamelijk veel pretenties over de maatschappij van morgen menen te kunnen praten, tot op heden het minst orde op eigen zaken weten te stellen” 1). In het Amsterdamse milieu verwees de laatste opmerking naar het al tijden slepende conflict over de inrichting van de studie in de politicologie, al zijn dit soort problemen niet exclusief voor dit vak en voor Amsterdam.

De perikelen rond de Amsterdamse politicologie zijn beter bekend onder de naam: de kwestie-Daudt. Prof. Daudt heeft vorig jaar, samen met een aantal medewerkers, zijn colleges gestaakt, o.m. omdat hij het niet eens was met de structurering van het nieuwe studieprogramma, zoals dat door de subfaculteitsraad was vastgesteld. Zijn hoofdbezwaar gold het feit dat in het nieuwe studieprogramma zijn vak — de politicologie — geen verplicht onderdeel meer was van de doctoraalstudie. Andere delen van de studie, zoals bijv. internationale betrekkingen, economie en geschiedenis, werden in de nieuwe opzet tot afstudeerrichtingen in de politicologie verklaard. Daudt vond dat daarmee de interpretatie van wat onder politicologie moet worden verstaan zo werd „opgerekt” dat hij dat moeilijk kon verenigen met de aan hem gegeven leeropdracht én met een serieuze beoefening van de politicologie.

Deze zaak sleept al meer dan een jaar.

Onlangs verscheen het bericht dat een oplossing nu in zicht lijkt. Het is wat voorbarig om al van *de* oplossing te spreken, omdat Amsterdam niet voor niets bekend staat als een „lastige stad”. De geschillencommissie van de faculteit der sociale wetenschappen heeft nu uitgesproken „dat zijn vak, de wetenschap der politiek, in elk geval deel zal blijven uitmaken van het examenvak politicologie” 2). Wordt deze uitspraak door alle partijen aanvaard — en de marge om hiervan af te wijken lijkt mij na de langdurige malaise niet zo groot —, dan kan Daudt toch wel als „winnaar” worden beschouwd, zij het dat het een krappe zege is. De vergelijking met een bikkelaar voetbalwedstrijd is wel op zijn plaats. Het aantal geblesseerden én de mensen die aan deze universitaire kampen een „knetje” overhouden, is niet gering. En, als gezegd, Amsterdam heeft op dit punt niet het alleenvertoningsrecht. Soortgelijke situaties hebben zich voorgedaan (of doen zich voor) in Groningen, Utrecht, Nijmegen en, alweer, Amsterdam (de Calvinistische variant van wetenschapsbeoefening). In (bijna) alle gevallen betreft het sociale faculteiten.

Men moet Klein toegeven dat in deze faculteiten op nogal hoogdravende wijze over de maatschappij wordt gesproken. De kritische en „alternatieve” inslag van deze faculteiten is bekend. Deze oriëntatie ligt in zoverre voor de hand, dat juist op deze plaatsen de docenten en studenten zijn vrijgesteld om — naar hun opdracht — de samenleving te bestuderen. Men behoeft geen bijzonder overgevoelige natuur te zijn, om van deze bezigheid enigszins in de war te raken. En dat is stellig het geval als men — jong van lijf, leden en geest — een bijdrage wil leveren aan wat men enigszins oubollig geformuleerd: de verbetering van de maatschappij zou kunnen noemen.

In dit type situaties krijgen — ook kennissociologisch gezien — wetenschapsoopvattingen en ideologieën een kans, waarvan op zijn minst de suggestie uitgaat dat zij alles keurig „op een rijtje” zetten: Het marxisme en vooral de

vele vulgaire varianten die daarvan in omloop zijn bieden een dergelijk houvast. Het is overigens goed te bedenken dat niet alleen het marxisme deze functie heeft. In dezelfde lijn liggen de aanspraken van de Calvinisten, die in hun Vrije Universiteit — in ieder geval tot voor kort (maar misschien is het nog wel zo) — alle studenten een college in een bepaald soort wijsbegeert/ethiek voorschrijven. De docenten moeten (zie de advertenties) — willen zij benoembaar zijn — de ethisch-religieuze grondslagen van deze universiteit onderschrijven. Niet lang geleden was het feitelijk niet anders aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen. Ons land heeft dus een geschiedenis op dit terrein. Krentenwegen en theologiseren lijkt ons ingebakken te zijn. Maar ook op andere terreinen van wetenschapsbeoefening zien we een grote populariteit van benaderingen die het totaal pretenderen te omspannen. Een voorbeeld hiervan is de zgn. systeemtheorie, die gretig wordt binnengehaald op terreinen die met de verlegenheidsterm multidisciplinair worden aangeduid (bijv. de bedrijfskunde). Verschillen in (studenten-)populatie beslissen dan vaak over hoe een en ander in de praktijk uitpakt.

Dat maatschappelijke veranderingen sneller doorklinken in de aard en opzet van studierichtingen in de maatschappijwetenschappen (economie, sociologie, politicologie, e.d.), is niet zo verwonderlijk. De ratio van de maatschappijwetenschappen is — minimaal — de verwachting dat de maatschappij, met de verzamelde kennis en inzichten, beter is te sturen, te veranderen, te beïnvloeden. Wie niet gelooft in de „maakbaarheid” (althans gedeeltelijk) van maatschappelijke processen en vormen (instituties), doet er goed aan er niet aan te beginnen. Wie er wel in gelooft, maar dit werk niet óók wil toevertrouwen aan — in een klimaat van vrijheid, distantie en reflectie werkzame — wetenschapsbeoefenaars, komt terecht in de totalitaire staat.

1) *Folia Civitatis*, 8 september 1973, blz. 2.
2) *NRC Handelsblad*, 13 november jl.

Het probleem van de sociale wetenschappen is dat de beoefenaar tevens subject (medespeler) is in het veld dat hij als studie-object heeft gekozen. Dit beperkt zijn mogelijkheid tot het nemen van distantie. Bij de natuurwetenschappen ligt dit eenvoudiger, hoewel ook op dit terrein de invloed van de maatschappelijke context aanwijsbaar aanwezig is, zij het dat hier de „koppeling” — via het te bestuderen object — veel indirecter en veelal minder zichtbaar is.

Er bestaan verschillende middelen die een redelijke bescherming bieden tegen het afglijden van de sociale wetenschappen naar het pijl-en-boog-tijdperk. Dat zijn: de consistentie van de bewijsvoering (methodologie e.d.), nauwkeurigheid, controleerbaarheid enz., kortom de kenmerken waardoor het wetenschappelijk bedrijf zich onderscheidt van andere vormen van kennisverwerving. Het valt niet te ontkennen dat in de opleiding aan vele sociale faculteiten — om van de sociale academies nog maar niet te spreken — de wetenschappelijke variant van de kennisverwerking danig in de knel is gekomen. Naar buiten toe wordt hierover — op een enkele uitzondering na — een Groot Stilzwijgen betracht. In de wandelingen — collega's onder elkaar — hoort men de verhalen. De angst om voor autoritair, anti-democraat of rechts te worden uitgekregen door studenten die ook niet precies weten wat deze termen inhouden, is voor de meeste, politiek weinig geschoolde docenten voldoende om er het zwijgen maar toe te doen. Liever geen rotzooi, het salaris gaat toch wel door.

Voor de positie van de sociale wetenschappen — die er de laatste jaren toch al niet op vooruit is gegaan — lijkt mij dit een gevaarlijke situatie. Wil men die positie niet verder verzwakken, dan zullen studenten en docenten bereid moeten zijn om voldoende zelfbeheersing op te brengen. Dat geldt voor de gedemocratiseerde besluitvorming, welke niet uitsluitend een doel is. En dat geldt, uiteraard, evenzeer voor de opleiding. In welke traditie men ook wil werken, in alle gevallen is men gehouden de regels van het wetenschappelijke spel in acht te nemen. Dat is geen hobbyisme van een of ander wetenschappelijk forum, maar een voorwaarde wil men — met vallen en opstaan — een scherper zicht krijgen op (onderdelen van) de sociale werkelijkheid. De complexiteit daarvan legt de beoefenaren a.h.w. een grote discipline op. Voor de opleiding is dat niet anders. Daarop doelde Klein óók toen hij het had over „de kwalitatieve eisen van het democratiseringsproces”.

In sociale faculteiten wordt hiermee nogal eens luchthartig omgesprongen. Gedeeltelijk komt dit stellig door een veel te beperkte staf, waardoor docenten te weinig tijd hebben zich met de plaats

en betekenis van hun vak bezig te houden. Voor een ander deel lijkt er een te gering besef te zijn van het verschil tussen feit en fictie, tussen prestatie en pretentie, een verschil dat zich wetenschappelijk niet definitief laat overbruggen door holistische verklaringsschema's, van welke huize dan ook (functionalisme, marxisme, symbolisch interactionisme e.d.). Een forse hoeveelheid twijfel en verwarring is een voorwaarde voor creatieve en kritische

wetenschapsbeoefening. Wie daarvoor in zijn denkraam geen plaats inruimt — hetzij uit vrije wil, hetzij via een opleiding — én zich toch *als sociale wetenschapper* blijft presenteren, heeft geen idee van de beperkte marges waarbinnen de sociale wetenschappen moeten werken. Dat velen zich hiervan niet bewust lijken te zijn, stemt wel eens pessimistisch.

Bram Peper

Dr. R. Dolman: Het vervolg van Bretton Woods. Een voorstel tot inbouw van de ontwikkelingshulp in een SDR-standaard. Publikatie van het Nederlands Instituut voor het Bank- en Effectenbedrijf, no. 18, H. E. Stenfert Kroese NV, Leiden, 1972, 418 blz., f. 55.

Dit boekwerk diende de auteur als proefschrift waarop hij aan de Erasmus Universiteit bij Prof. Posthuma op 23 november 1972 promoveerde — op twee maanden na 25 jaar later dan de verschijning van de dissertatie (bij dezelfde promotor en uitgever) van H. J. Stokvis, *Bretton Woods en het internationaal monetair bestel*, die beschouwd zou kunnen worden als het voorgaande deel in de reeks (zij wordt door Dolman echter nergens genoemd). Beide boeken behoren tot het genus „lijvige studies”; vergelijking van beide illustreert het verschil in veelomvattendheid en ingewikkeldheid van de „Bretton Woods-problematiek” toen en nu.

De lijvigheid van een boek behoeft een duidelijke probleemstelling en eenheid van opbouw niet in de weg te staan; in het geval van Dolman wordt de omvang van het geschrevene echter enigszins tot een probleem. Aan de orde komen een groot aantal op zichzelf samenhangende internationaal-monetaire onderwerpen, die eigenlijk ieder een monografische behandeling krijgen, zoals de officiële reserves, de betalingsbalans, het aanpassingsproces (in feite behandelt dit hoofdstuk alleen het wisselkoersregime), de dollar (ca. 50 blz.), het pond sterling (ca. 90 blz.), korte kapitaalbewegingen en wisselkoersmechanismen, de SDR's, de Eurodollarmarkt, monetaire blokvorming. Over deze onderwerpen is reeds veel geschreven (daarom moet het ontbreken van een persoonsregister extra worden betreurd; helaas komt het trouwens nog al eens voor dat bronvermelding achterwege blijft).

Onvermijdelijk blijft de behandeling

van al deze onderwerpen oppervlakkiger dan bij concentratie op één probleemstelling mogelijk zou zijn geweest; herhaaldelijk moet de auteur zich dan ook verontschuldigen omdat hij op de zaak „niet al te diep kan ingaan”, of slechts een „indicerende analyse” kan geven. Zijn boek draagt een sterk beschrijvend, opiniërend („wij zijn van mening”) en ook wijdlopieg karakter. Recensie van alle hoofdstukken zou te veel ruimte vragen; het zou betekenen dat op velerlei detail kritisch zou moeten worden ingegaan. Daarom moet met bovenstaande karakterisering worden volstaan, waarmee de auteur natuurlijk wat de inhoudelijke kant betreft geen recht wordt gedaan; toegevoegd zij, dat de veelomvattendheid van het boek uiteraard op zichzelf respect afdwingt, evenals de journalistieke „vaart” waarmee het is geschreven. Een ander bezwaar dat sterk spreekt onderkent de schrijver zelf, blijkens de zin waarmee hij begint: „Wanneer men een verhandeling schrijft over een actueel onderwerp, is het risico groot dat de zin van althans een deel van het betoog verloren gaat, doordat de omstandigheden zich wijzigen nog voordat de publikatie van die verhandeling heeft kunnen plaats vinden”.

Het is moeilijk in een studie, die eigenlijk „alles” wil bestrijken, maar die tegelijkertijd een strikte afbakening (visie op de aard) van het terrein achterwege laat, de „boodschap” te zien die de auteur wil brengen, m.a.w. diens voornaamste discussiebijdrage over de aan de orde gestelde actualiteiten. Dolman is ons hier behulpzaam door de

aanwijzing van de hoofdbedoeling van het boek die hij in zijn ondertitel geeft: hij presenteert „een voorstel tot inbouw van de ontwikkelingshulp in een SDR-standaard”. Dit vormt, naast het daartoe strekkend verzoek van de redactie en naast de reeds genoemde negatieve reden, er de rechtvaardiging voor dat ik mij concentreer op de meest relevante passages van de desbetreffende gedeelten van het boek.

In hoofdstuk VII, dat beschrijving en commentaar geeft over het huidige SDR-stelsel, wordt plotseling een paragraaf ingevoerd over „ontwikkelingshulp en inflatie”. De auteur meent dat dit verband er welhaast onvermijdelijk ligt. Ik acht dit een zeer misleidende stelling (die het in „monetaire kringen” trouwens goed „doet”). Er is geen enkele reden inflatie toe te rekenen aan één specifieke bestedingscomponent; zij wordt veroorzaakt door een te grote *totale* bestedingsdruk. Committeert een regering zich tot een bepaald niveau van ontwikkelingshulp, dan behoort daarbij uiteraard een adequaat conjunctuur en structuurbeleid; stijgt de ontwikkelingshulp en treedt er inflatie op, dan bestaat daartussen, zo er al van een causale relatie sprake is, principieel geen ander verband dan geldt ten aanzien van iedere andere component van de binnenlandse of buitenlandse vraag.

In de volgende paragraaf behandelt Dolman een aantal van de verdelingsaspecten van het SDR-creatiesysteem die door ondergetekende in hun samenhang werden geanalyseerd in zijn boek *Special drawing rights and development*. Dolman neemt daarvan veel over; o.a. de conclusie dat het huidige verdeelsysteem van SDR's inflatiebevorderend werkt (blz. 241/242, 249, 251). Daar Dolmans voorstellen niettemin voortkomen uit zijn kritiek op deze door hem als uitgangspunt gekozen publicatie, rijst allereerst de vraag of Dolman Haan correct citeert. Hoewel recensent en bestredene auteur hier samen vallen, moet het toch bepaald in eerstgenoemde kwaliteit zijn dat deze in het geweer moet komen. Het valt te betreuren dat Dolman het inzicht in de aan de orde zijnde aspecten in feite een stap terug brengt door zijn onjuiste weergave van wat de „monetaristen” onder de „link”-aanhangers op grond van hun analyse voorstaan, in onderscheid van het accent dat de „ontwikkelaars” onder hen aanbrengen. Het doel is niet: meer ontwikkelingshulp, maar: een efficiënt SDR-stelsel. Zo maakt Dolman de opmerking (blz. 57), dat Stamp — die historisch gezien de belangrijkste auteur over de „link” is geweest, die hij op *monetaire* gronden verdedigde — „zich bij de schatting van de behoefte aan reserves te veel (zou) baseren op de positie van de ontwikkelingslanden”. „Hulp” is bij Stamp, noch bij mij het doel, maar een voorwaarde. Maar Dolman schrijft auteurs dingen toe die niet

Voor boeken op het gebied van economie, sociologie, recht, medicijnen en techniek:

WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL ROTTERDAM B.V.

Waarin opgenomen:
De Wester Boekhandel
Stamboekhandel Rotterdam

Rochussenstraat 223, Rotterdam 3003
Tel. (010) 23 46 92, 23 20 76, 23 90 39 en 25 39 41

Vestiging in de Erasmus Universiteit, Complex Woudestein. Tel. (010) 14 55 11, toestel 31 15.

(Buiten openingstijden neemt onze automatische telefoonbeantwoorder uw bestellingen op, onder nr. (010) 23 46 92).

(I.M.)

worden verantwoord; het boek bevat nergens een literatuurverwijzing naar Stamp; zelfs ontbreekt hij in de literatuurlijst.

Haan wordt verweten dat hij de omvang van de creatie wil laten afhangen van de „behoefte aan ontwikkelingshulp”. Daartoe citeert Dolman een gedeelte van een zin dat uit het verband wordt gelicht van de paragraaf waarin deze zinsnede voorkomt. Dat verband laat zien dat de door Dolman aangevochten gedachte de jaarlijkse creatie-omvang te baseren op „een „onpartijdige” formule” („*such as the amount of financing required by multilateral development effort, however this may be defined*”) betrekking heeft op een kwalitatief meer dan op een kwantitatief criterium. Wat de kwantitatieve reservebehoefte betreft: Dolman gaat geheel voorbij aan Haans behandeling van dat vraagstuk (blz. 96-101 en 116-121; „*the proportion of international assistance to be monetized can be made greater or smaller*” (blz. 100); genoemd wordt een bedrag van SDR 1-2 mrd. (blz. 99) of zelfs SDR 0,5 mrd. (blz. 121); in ieder geval moet het bedrag „klein” gehouden worden (blz. 101), maar ontwikkelingsfinanciering biedt het voordeel dat het creatiebedrag *desgewenst* groot kan zijn, hoewel niet ongelimiteerd (blz. 92/93)). Het woord „onpartijdig” heeft betrekking op een scheiding tussen de beslisser over de omvang van de creatie (het IMF) en de ontvanger van het directe koopkrachtvoordeel (de IDA), ten einde de onwillekeurige vermenging van monetaire en „hulp”maatstaven te voorkomen; immers, de „creatie en distributie van additioneel reservemateriaal „uit het niets” is in feite niet anders” — om Dolmans woorden te gebruiken (blz. 273) — „dan een verkapte vorm van ontwikkelingshulp in de vorm van giften”.

Foutief is ook Dolmans bewering dat Haan voorstander zou zijn van „een volledige allocatie der nieuw gecreëerde SDR's aan alleen ontwikkelingslanden” (o.m. blz. 245, mijn cursivering). Expliciet immers, en onder andere om *monetaire* redenen, werd deze mogelijkheid verworpen ten gunste van allocatie ten behoeve van, zoals Triffin het uitdrukt,

een „internationally agreed objective”, dat wil in de praktijk dus zeggen een wereldinstelling. De keuze voor ontwikkelingsfinanciering is in dit verband secundair.

Dolman laat na enig onderscheid te maken tussen 1. „ontwikkelingshulp”, 2. allocatie van SDR's bij ontwikkelingslanden en 3. allocatie van SDR's bij instellingen van internationale economische politiek. Evenzeer vereenzelvigd hij betalingsbalansfinanciering en ontwikkelingsfinanciering; ontwikkelingskredieten kunnen immers gegeven worden aan landen met een betalingsbalansoverschot, hetgeen wel iets te maken heeft met de steeds veronderstelde inflatie-export uit de ontwikkelingslanden. Eenzelfde land kan in het ene circuit debiteur zijn en in het andere crediteur. In feite zijn de ontwikkelingslanden sinds jaren inderdaad „holders” van reserves en de rijke landen als groep „spenders” van netto reserves. Dolman haalt voortdurend het monetaire en het „hulp”-aspect door elkaar.

Dit komt ook tot uitdrukking in het feit dat hij het quotumtotaal van de arme landen in de „General Account” van het IMF te laag vindt (blz. 248). Bovenal blijkt het echter uit de essentie van zijn voorstel: dat „*de jaarlijkse, ex ante overeengekomen omvang der ontwikkelingshulp wordt vermindert met het bedrag van de jaarlijkse SDR-creatie*” (blz. 279), waarbij dus deze twee grootheden, m.i. ten onrechte, onmiddellijk kwantitatief aan elkaar worden gekoppeld, (zij het dat deze koppeling in theorie wel afzonderlijke vaststelling toelaat van het hulptotaal en de totale SDR-creatie). Zijn reden hiervoor is het oppervlakkig inflatie-argument, dat logisch onjuist is tenzij aan een groot aantal in de praktijk niet aanwezige veronderstellingen is voldaan (zie voor een tiental weerleggingen van dit argument bijv. *UNCTAD-informatie*, NOVIB, nr. 48, blz. 8/9). Iedere basisperiode moet dus worden voorafgegaan door een moeizaam (nauwelijks haalbaar) onderhandelingsresultaat betreffende de individuele hulpverplichtingen en daarmee ook betreffende de omvang van de individuele SDR-allocaties. Dit in tegenstelling tot de „organische link”

waarbij een „self-qualifying” verdeel-sleutel voor de reserve-aanwas werkzaam is en de procedure niet wordt be-zwaard door onderhandelingsronden over hulpverplichtingen.

De „link” die Dolman voorstelt vormt een aardige premie voor de zgn. „hulpverlenende ofwel geïndustriali-seerde landen” (blz. 279) op hun buiten-landse politiek: hoe meer officiële ont-wikkelingshulp zij geven, hoe meer SDR's zij ter compensatie krijgen toe-gewezen. Zoals bekend is dit een link-systeem waarvoor het nationalistische Frankrijk zich ook wel kampioen wil stellen; ook Portugal zal als een der re-latief grootste „donors” niet ongeïnte-resseerd zijn! Dolman bouwt, door bi-laterale hulp niet uit te sluiten (hoewel ook hij uiteraard multilaterale hulp pre-fereert), dus weer een directe invloed in van het belang van individuele rijke landen op de mondiale beslissing over de omvang van de reservecreatie, een koppeling die juist een van de belang-rijkste nadelen vormt van het huidige stelsel en die in de bekende „organische-link”-voorstellen die berusten op volle-dige internationalisatie van het gehele proces, volledig wordt weggenomen.

Tegen *Dolmans* „link” is m.i. inder-daad Johnsons woord van toepassing dat het bij reservecreatie en ontwikke-lingsfinanciering gaat om „separate is-sues, each with its own economics and, more important, with its own politics”. Hulpontvangers en -gevers (waar zitten de olielanden?) zijn de twee categorieën waarin de SDR-participanten als zodanig, dus in het *monetaire* circuit, bij Dolman uiteenvallen (blz. 279).

De ontkenning van de internationaal-monetaire functie van de ontwikke-lingslanden brengt Dolman tot de uit-spraak: „De ontwikkelingslanden wor-den geacht de ontvangen SDR's” (in zijn „SDR-standaard” de enige, naast de goudtranche overgebleven reserve-vorm) „na een zeker tijdsverloop te hebben besteed”; hun SDR-quota kunnen niet stijgen boven een op de huidige reserveposities gebaseerd uit-gangsniveau; bij SDR-creatie gaan slechts de quota der „donorlanden” omhoog. Hiermee is het aanvaarde principe van de „reserves to hold” ver-laten en tevens het verworven goed van de gelijkwaardigheid van de IMF-part-ners in hun monetaire samenwerking. Ontwikkelingslanden kunnen in deze gedachtengang per definitie in de reser-vesfeer geen crediteur zijn — daarmee zijn zij terug in het stereotype waaron-der de tegenstanders van de linkge-dachte (en de vroegere voorstanders van creatie binnen de „limited group” van rijke landen) hen willen zien: als zou het ze niet gaan om de „lasten” (die zijn voor de rijke landen), maar om de „lusten” (een zienswijze die des te grie-vender is omdat het kwalijker is iemand „lasten” te ontzeggen, nl. het dragen

van medeverantwoordelijkheid, dan hem „lusten” te onthouden). Dolman zelf gaat nog verder: hij is „van mening dat de ontwikkelingslanden geen aan-spraak mogen maken op een toename van de monetaire reserves (...) zolang zij ontwikkelingshulp krijgen toebe-deeld” (blz. 295). Ontkend wordt dus de „liquidity need” van de ontwikkelings-landen! Zij mogen alleen op het „ge-wone” IMF hun conditionele trekkings-rechten uitoefenen — en daarmee zijn wij terug in het stadium van de Groep van Tien van vóór de ministersconfe-rentie in Den Haag in juli 1966. Ja zelfs aan de huidige reserves van de ontwik-kelingslanden zou het reservekarakter worden ontnomen, aangezien gebruik daarvan hen op hoge interestkosten zou komen te staan (blz. 296).

Een principieel bezwaar tegen Dol-mans plannen is ook dat het oorspron-kelijke, door de „drafters” enkele jaren geleden gestelde (en nimmer als pana-cee bedoelde) doel — naar welk het sys-teem derhalve moet worden beoor-deeld: het ging om het scheppen van een mogelijkheid een *eventueel reserve-tekort te voorkomen* — door hem wordt verlaten, nl. dat van *reservecrea-tie*. Terwijl de „organische link” de kwaliteiten van de SDR als „reserve as-set” verbetert (de debetrente kan bijv. worden afgeschaft; voor reconstitutie-verplichtingen is logischerwijs geen plaats meer), wil Dolman juist de rente-verplichtingen verscherpen en *alloceert hij* (bij de individuele rijke landen) *geen reserveactiva maar debetposities* (die door overdracht van reële middelen moeten worden weggewerkt).

Bij wijze van samenvatting: het boek snijdt zo ongeveer „alles” aan wat er bestaat aan internationaal-monetair-po-litieke verschijnselen. Als echte „mone-taire” studie biedt het veel, maar blijft het bij deze verschijningsvormen staan; wezenlijke „economische variabelen” als de politieke bereidheid tot een en ander worden buiten beschouwing gela-ten dan wel voor 100% aanwezig veron-dersteld. Het IMF kan bijv. van alles afdwingen (zoals invoering van een „SDR-standaard” met vele, geheel nieuwe automatismen, het niveau van de wisselkoersen, tot het nakomen van hulpverplichtingen toe). Een fundamen-tele stand van zaken wordt m.i. in deze studie, zoals in zoveel mechanische mone-taire verhandelingen, niet verdiscon-teerd, nl. dat het internationale mone-taire „stelsel” een terrein is dat zich niet los laat denken van de „reële sfeer”; daar liggen de belangrijkste problemen, die in de internationale monetaire rela-ties alleen maar tot *uidrukking* komen. Het door Dolman voorgestelde SDR-regime is interessant als toevoeging aan de zeer vele publikaties over het „ide-ale”, vaak in detail uitgewerkte, mone-taire wereldsysteem; het lijdt echter on-der de gebruikelijke stiltziggende pre-

misse: dat de inflatie en al het mone-taire kwaad in de wereld te wijten zou zijn aan de gebrekkige inrichting van het stelsel en dat er *dus* een systeem denkbaar zou zijn dat als het ware *zijn eigen succes garandeert*. Een streven hiernaar miskent de normatieve aard van het economische ervaringsaspect, anders gezegd, vergeet het onderscheid tussen spelregels en spel, alsmede tussen de verschillende samenlevingsstructuren waarin de spelers hun belangen laten gelden. Góede verkeersregels zijn on-misbaar; aan de lezer het oordeel over het hier besproken, door Dolman ont-worpen, internationale financieringsre-glement.

R. L. Haan

P. A. Koefoed: Een schets van een onder-zoeksmodel van de arbeidsmarkt; een uitgangspunt voor discussie. Stich-ting Stuurgroep Sociaal-Wetenschappe-lijk Onderzoek, Stichting Interuniversi-tair Instituut voor Sociaal-Wetenschap-pelijk Onderzoek, Den Haag, 1973, 113 blz., f. 15 (excl. BTW).

Deze nota vormt een poging te kom-en tot een aantal aanwijzingen voor het opstellen van onderzoekprioriteiten betreffende de arbeidsmarkt in Neder-land. De belangrijkste conclusie van het rapport is dat de arbeidsmarkt geken-merkt wordt door *principiële onvoor-spelbaarheid*, zowel van de aanbod- als van de vraagzijde, en door *starheid van aanpassing*; aanbod en vraag hebben moeite de veranderingen te volgen die zij vaak zelf hebben veroorzaakt.

Om aan deze, voor het beleid een probleem vormende, eigenschappen van de arbeidsmarkt het hoofd te bieden, wordt in de nota voorgesteld de flexibi-liteit van de arbeidsmarkt te vergroten door de volgende beleidsorganisaties op te richten of uit te breiden.

1. Een arbeidsmarkt-informatiesysteem dat gegevens verzamelt en verwerkt over a. het (potentiële) aanbod van banen en arbeidskrachten; b. de op-leidingsmogelijkheden welke van be-lang zijn voor de beroepsuitoefening en c. de beschikbare en/of potentiële organisatiestructuren (de verschil-lende vormen van gedifferentieerd-heid en gevarieerdheid van arbeids-functies).
2. Een arbeidsfuncties-classificatie-insti-tuut dat continu de ontwikkelingen in de arbeidsfuncties registreert en ty-peert naar leerinhoud.
3. Een leerprogramma's-instituut dat, op basis van bestaande kennis, snel bepaalde concrete leerprogramma's voor het op het beroepsleven afge-stemde onderwijs uitwerkt, waarbij in het bijzonder nieuwe leerinhouden de aandacht zullen hebben.

Fiscale bespiegelingen; een keuze uit 40 jaar fiscale publikaties van Mr. C. P.

Tuk, Directeur-Generaal voor Fiscale Zaken. Kluwer BV, Deventer, 1973, 208 blz., f. 35.

Bundel publikaties van Mr. C. P. Tuk, hem aangeboden bij zijn afscheid als Directeur-Generaal voor Fiscale Zaken, bevattende de volgende artikelen:

1. Samenloop van strafbare feiten in het fiscale recht (*Weekblad*, 1932);
2. Artikel 16 van de wet op de Invordering en artikel 290, 4e lid van de Algemene Wet (*Weekblad*, 1939);
3. Het stelsel van heffing omzetbelasting (*Openbare Financiën*, 1946);
4. Accijnzen en omzetbelasting (*Weekblad*, 1947);

5. Enige beschouwingen over het fiscaal strafrecht (*Weekblad*, 1947);
6. De omzetbelasting 25 jaar (*Weekblad*, 1959);
7. De belasting-juridische kant van de BTW (*Geschriften voor de Vereniging voor Belastingwetenschap*, 1969);
8. Belastingheffing bij particuliere bedrijven (*Weekblad*, 1970);
9. De verbruiksbelasting bij internationale samenwerking (*Weekblad*, 1970);
10. Belastingen. Indeling in drie groepen (*Weekblad*, 1970);
11. Omzetbelasting. Streven naar op-

heffing van grenscontrole (*Weekblad*, 1971);

12. Vijfentwintig jaar vereenvoudiging belastingen (*Weekblad*, 1971). Achterin het boek zijn de publikaties van Mr. Tuk vermeld.

Wie levert? Kluwer Technische Tijdschriften BV, Deventer, 1973, 18e uitgave, 640 blz.

Bevat praktische, veel zoekwerk besparende, technische informatie over producten en diensten van adverteerders in het wekelijks verschijnend vakblad *Vraag & Aanbod*.

Overgang naar een nieuw energietijdperk
(slot van blz. 1009)

- f. het tonen van bereidheid op deze basis met OPEC-landen te onderhandelen over olieleveranties.

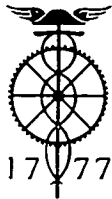
Technologische voorsprong

Het economische effect op lange termijn van een beleid als hierboven omlind zal o.m. zijn dat Nederland een belangwekkend gebied wordt voor vernieuwing van energetische technologie. Dat zal toevloeiing verzekeren van buitenlandse researchresultaten en opent nieuwe investeringsmogelijkheden. Een technologische voorsprong kan het resultaat zijn.

De offers zullen vrij omvangrijk zijn, zeker als het Rotterdamse oliecentrum inderdaad snel verloren zou gaan. Ook de huidige voeding van de algemene middelen zou fundamenteel moeten veranderen. Overigens kan de energievoorziening voor de industriële productie in grote lijnen gehandhaafd blijven en kunnen nieuwe ontwikkelingen nieuwe werkgelegenheid scheppen. Het aangegeven beleid zal een niet gemakkelijke periode inluiden, maar achterwege laten daarvan zal evenveel achteruitgang meebrengen en bepaald minder vooruitzichten openen.

Hoe dan ook, wij zullen in de komende jaren ons vet verliezen. Onze energie kunnen wij herwinnen.

H. Versloot

Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel

zoekt een

Jurist of Econoom

in de leeftijd van 40 à 45 jaar met grote algemeen-maatschappelijke belangstelling, die na een inwerkperiode de huidige

algemeen secretaris

in 1975 kan opvolgen.

Sollicitanten wordt verzocht eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens over opleiding en beklede functies en onder opgave van referenties te richten onder de letters A.S. 3 tot het hoofdbestuur der Maatschappij, Postbus 205, Haarlem.

Het wordt op prijs gesteld indien degenen, die de aandacht zouden willen vestigen op personen, die naar hun mening voor deze functie in aanmerking komen, zich hierover vertrouwelijk met de algemeen secretaris, mr. J. A. van Lanschot Hubrecht, in verbinding stellen.